

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

**BUDIMPEŠTANSKI MEMORANDUM 1994. GODINE:
ANALIZA I IMPLIKACIJE**

-ZAVRŠNI RAD-

M E N T O R :

Prof. dr. Hamza Karčić

S T U D E N T:

Ime i prezime: Hoši Muhamed
Br. Indeksa:1096

Sarajevo, januar, 2024.

S A D R Ž A J

1. UVOD	3
1.1. Predmet i problem istraživanja	4
1.2. Hipoteze i ciljevi istraživanja.....	9
2. HISTORIJSKI KONTEKST BUDIMPEŠTANSKOG MEMORANDUMA	10
2.1. Nastanak Budimpeštanskog memoranduma	13
2.2. Geopolitički kontekst Budimpeštanskog memoranduma	14
2.3. Politika nuklearnog razoružanja.....	15
2.4. Budimpeštanski memorandum u teoriji i praksi	16
2.5. Analiza sporazuma.....	17
3. UTICAJ BUDIMPEŠTANSKOG MEMORANDUMA	25
3.1. Uticaj Budimpeštanskog memoranduma na regionalnu sigurnost.....	29
3.2. Ekonomski uticaj	29
3.3. Uticaj međunarodnih organizacija	31
3.4. Bilateralni odnosi i Budimpeštanski memorandum	32
3.5. Uticaj Budimpeštanskog memoranduma na druge međunarodne sporazume	34
3.6. Posljedice Budimpeštanskog memoranduma na međunarodno pravo.....	35
3.7. Reakcije međunarodnih organizacija	36
3.8. Uticaj Budimpeštanskog memoranduma u budućnosti.....	37
4. KRŠENJE BUDIMPEŠTANSKOG MEMORANDUMA.....	39
4.1. Aneksija Krima	41
4.3. Sukobi na istoku Ukrajine.....	51
4.4. Sankcije Rusiji	52
4.5. Reakcije međunarodnih organizacija na kršenje Budimpeštanskog memoranduma	53
4.6. Sigurnosne implikacije.....	54
4.7. Uticaj na međunarodne odnose	55
4.8. Pravne posljedice	56
5. Budimpeštanski memorandum i odnosi sa Ukrajinom	57
5.1. Budimpeštanski memorandum i ruska intervencija u Ukrajini.....	57
5.2. Teritorijalni integritet Ukrajine i Budimpeštanski memorandum.....	64
5. ZAKLJUČAK.....	71
L I T E R A T U R A	74

1. UVOD

Raspadom SSSR-a 1991. godine uspostavili su se veliki problemi odnosno pitanja na globalnom nivou kome će pripasti veliki arsenal nuklearnog oružja. Cilj velikih sila je bio ograničiti nuklearno oružje na što manji broj država. Veliki broj bojevih glava se našao u četiri države: Rusiji, Bjelorusiji, Kazahstanu i Ukrajini. Postojao je jedan problem sa ovim oružjem, a to je njegov rok koji je isticao 1997. godine te je trebalo izdvojiti veliku svotu novca za njegovo održavanje. Kazahstan i Bjelorusija su svoje arsenale predale Rusiji međutim Ukrajina nije bila voljna svoj arsenal predati Rusiji. Neke je političke zvaničnike u Washingtonu zabavljala ideja o Ukrajini kao zemlji sa nuklearnim naoružanjem. Državni sekretar James Baker zauzeo je čvrst stav kako samo Rusija treba naslijediti Sovjetski Savez kao nuklearna država.

Postojala je prijetnja da razne terorističke frakcije mogu prodrijeti kao i da skladišta nisu bila osigurana na nivou na kojem bi trebala. Sjedinjene Države su zaprijetile da ukoliko se bojeve glave ne iznesu iz Ukrajine da neće samo vršiti pritisak na Ukrajinu već će je u cijelosti blokirati. Niz incidenata oko kontrole i subkordinacije strateških snaga prisilio je ukrajinskog predsjednika Leonida Kravchuka da uspostavi administrativnu kontrolu nad strateškim naoružanjem 1992. godine. Ovaj poduhvat je rezolucijom podržao i Ukrainski parlament Rada pokrenuvši pitanje sigurnosnih garancija kao uslova za razoružanje.

Iste godine SAD, Rusija, Ukrajina, Kazahstan i Bjelorusija potpisale su protokol pristupanja START-u. Kako se ovo pristupanje ne bi protumačilo kao opredjeljenje za smanjenje, a ne eliminaciju nuklearnog naoružanja, član 5. sporazuma (Lisabonski protokol) obavezao je neruske republike da u najkraćem roku pristupe NPT-u kao države koje nemaju nuklearno naoružanje. Pozdravljujući Lisabonski protokol kao historijsko dostignuće, Bush je službeno potvrdio privrženost SAD-a svim nenuklearnim državama članicama NPT-a navodeći kako će tražiti hitnu akciju u Vijeću sigurnosti UN-a za pružanje pomoći ukoliko Ukrajina postane „predmet agresije ili prijetnji agresije u kojem se koristi nuklearno oružje“.

Osim toga, Bush je pozvao Ukrajinu da vjeruje u novi europski sistem kolektivne sigurnosti. Princip nepovrednosti granica pomaže „da se osigura sigurnost svih država“, te je naglasio značaj demokratske političke tranzicije, ekonomski reforme i ulaganja kao sigurnosti Ukrajine nudeći pomoći SAD-a u razvoju konvencionalnih oružanih snaga Ukrajine.

U aprilu 1993. godine Ukrainski parlament Rada je zahtijevao da se u pravno obavezujućem sporazumu garantuje bezbjednost Ukrajine. Američke i Evropske nuklearne sile su bile oprezne u preuzimanju obavezujućih sigurnosnih obaveza koje je Ukrajina zahtijevala i nudile su samo „politička uvjerenja“. Ipak, godinu dana kasnije, su pregovarači pronašli politički prihvatljiv kompromis izradivši uvjerenja koja su ponavljala obećanja da će se poštivati ukrajinski teritorijalni integritet i nepovrednost njezinih granica.

1.1. Predmet i problem istraživanja

Čelnici Sjedinjenih Država, Ujedinjenog Kraljevstva i Ruske Federacije sastali su se 1994. godine u Budimpešti u Mađarskoj kako bi Ukrajini zajamčili sigurnosna jamstva u vezi s njenim pristupanjem Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja (NPT) kao država koja nema nuklearno oružje. Potpisivanjem takozvanog Budimpeštanskog memoranduma zaključeni su mukotrpni pregovori koji su rezultirali sporazumom Ukrajine da se odrekne trećeg najvećeg svjetskog nuklearnog arsenala, koji je zemlja naslijedila od raspada Sovjetskog Saveza. Tkoder, traženo je da sve nuklearne bojeve glave prebaci u Rusiju na rastavljanje. Potpisnici memoranduma obvezali su se poštivati ukrajinski teritorijalni integritet i nepovrednost svojih granica te se suzdržati od upotrebe ili prijetnje vojne sile. Rusija je prekršila te obveze aneksijom Krima 2014. godine i agresijom na istočnu Ukrajinu, stavljajući značenje i vrijednost sigurnosnog osiguranja založenog u Memorandumu pod ponovni nadzor. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings, 2011:16).

Sjedinjene Države i Ujedinjeno Kraljevstvo ispunile su slovo Memoranduma tako što su odmah iznijele pitanje ruskog kršenja pred Vijeće sigurnosti UN-a. Uprkos ruskom vetu na rezoluciju Vijeća sigurnosti kojom se osuđuju ruske akcije na Krimu u martu 2014., ogromna podrška Generalne skupštine UN-a teritorijalnom integritetu Ukrajine ne ostavlja nikakvu sumnju u pogledu nezakonite prirode ruske agresije. Iako su SAD, Velika Britanija i Ukrajina pozivale na pregovore po ovom pitanju Rusija odbila je da učestvuje i nastavila je vojnu akciju u istočnoj ukrajinskoj pokrajini Donbas. (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :20)

To je podstaklo rat koji je do sada odnio 13.000 života vojnika i civila. Američki zvaničnici su tvrdili da je američka podrška suverenitetu i teritorijalnom integritetu Ukrajine "nepokolebljiva". SAD, kao ni druge zemlje potpisnice Budimpeštanskog memoranduma nisu poduzele konkretnе korake kako bi osigurale integritet i sigurnost Ukrajine i spriječile ruske vojne snage u njihovim

ratnim pohodima na Krim. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:26)

Godine 2018., tadašnji zamjenik državnog sekretara John J. Sullivan rekao je u Kijevu da je „Krim Ukrajina....“ te da SAD nikada neće prihvati zamjenu jedne regije Ukrajine za drugu niti sklopiti dogovor o Ukrajini bez Ukrajine. Osim toga, u julu 2018. tadašnji državni sekretar Pompeo izdao je "Krimsku deklaraciju". Ona kao politiku potvrđuje odbijanje „Sjedinjenih Država“ da prizna tvrdnje Kremlja o suverenitetu nad teritorijom zauzetom silom i u suprotnosti s međunarodnim pravom. Činjenica je kako konkretna podrška Ukrajini nije došla niti od jedne zemlje potpisnice Budapeštanskog memoranduma i reakcije Sjedinjenih Država svodile su se samo na odbacivanje pokušaja ruske aneksije Krima uz obećanje da održavanja ove politike do obnove teritorijalnog integriteta Ukrajine. Istina da od 2015. godine izdvajanja za strane operacije zabranjuju stranu pomoć vladama koje poduzimaju „afirmativne korake“ u cilju podrške ruske aneksije Krima i ograničavaju sredstva za provođenje politika i akcija koje bi priznale ruski suverenitet nad Krimom. (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 18)

U martu 2019. godine, u Senatu SAD-a, je donesen "Zakon o nepriznavanju aneksije Krima" ("Crimea Annexation Non-recognition Act") koji se odnosi na zabranu vladi SAD-a da prizna zahtjeve Ruske Federacije na suverenitet nad Krimom čak i ako ga donesu Senat i Predstavnički dom SAD-a u Kongresu. Nacrt ovog Zakona zabranjuje bilo kojoj saveznoj agenciji da preduzme bilo kakvu akciju ili pruži bilo kakvu pomoć koja priznaje ili implicira priznavanje suvereniteta Rusije nad Krimom, njenim vazdušnim prostorom ili njenim teritorijalnim vodama. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:18)

Senator Bob Menendez, predsjedavajući Odbora za vanjske poslove Senata, u februaru 2021. godine je dao izjavu na Dan otpora okupaciji Krima i Sevastopolja, obilježavajući sedam godina od ruske ilegalne okupacije Krima pri čemu je istakao da stoji uz ukrajinski narod u odbacivanju tekuće nelegalne okupacije Krima od strane ruske vlade i da ništa što Kremlj kaže ili uradi neće promijeniti činjenicu da je Krim Ukrajina, a Kongres je u više navrata jasno stavio do znanja da Sjedinjene Države moraju snažno uzvratiti pokušaju ruske aneksije suverene teritorije Ukrajine. Također, Eliot L. Engel, član Komisije za vanjske poslove Predstavničkog doma, dao je izjavu u vezi nezakonitog referendumu u ukrajinskoj regiji Krim i odluke predsjednika da uvede dodatne sankcije Rusiji u kojoj navodi kako je referendum u Ukrajini bio je nezakonit te ga međunarodna organizacija neće prihvati. Osim toga, naglasio je kako je uz prisustvo više od 20.000 ruskih okupacionih trupa i bez ikakvih standarda za glasanje, referendum predstavlja

jasno kršenje ukrajinskog Ustava i međunarodnog prava (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:18)

Na ovaj način predstavnici Kongresa su jasno istakli svoje stavove o ruskoj okupaciji i pokušajima Ruske Federacije da uspostavi suverenitet na Krimom, a neke konkretnije korake poduzeo je i Obama uvođenjem zabrana izdavanja viza i ograničavanju imovine onima koji prijete suverenitetu Ukrajine.

Američki senator Chris Murphy, predsjednik Senatskog pododbora za vanjske odnose za europska pitanja, dao je izjavu o navedenim međunarodnim sankcijama Sjedinjenih Država i komentarima predsjednika Obame u vezi s referendumom o nezavisnosti Krima u kojoj je istakao kako su ove akcije predsjednika Obame dobar početak. Također je naglasio da smatra kako na ovaj način Sjedinjene Države pokazuju da namjeravaju suzbiti ilegalnu intervenciju u Ukrajini pri čemu naglašava da je Sjedinjenim Državama, za promjenu situacije na terenu, potrebna pomoć europskih saveznika kako bi se promijenila „računicu“ u Moskvi. (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 28)

Ipak, ukrajinski lideri smatraju da su zapadne potpisnice memoranduma, Sjedinjene Države i Ujedinjeno Kraljevstvo, trebale učiniti više za potporu Ukrajini nakon ruske invazije. Iako pismo memoranduma nije preciziralo posljedice za njegovo kršenje niti obvezalo Sjedinjene Države ili Ujedinjeno Kraljevstvo da se obrate Ukrajini, na konferenciji su se i ukrajinski i američki pregovarači Memoranduma Borys Tarasyuk i Steven Pifer složili da duh memoranduma obvezao je Sjedinjene Države da se živo zanimaju za ukrajinsku sigurnost. Oba bivša diplomata tvrdila su da su Sjedinjene Države i europske zemlje trebale učiniti više za sigurnost Ukrajine, i prije i nakon ruske intervencije . (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:32).

Steven Pifer, koji je služio kao američki ambasador u Ukrajini i kao visoki dužnosnik u State Departmentu i Vijeću za nacionalnu sigurnost Bijele kuće, je također tvrdio da neuspjeh Zapada u pružanju veće potpore Ukrajini nakon ruske agresije može imati štetne posljedice za međunarodni režim, pri čemu je prokomentarisao i sastanak sekretara Sjedinjenih Država John Kerry-ja u Londonu diplomatskom stranputicom za Rusiju ističući kao najveći problem to da Rusija odbija imati posla sa vladom Ukrajine . (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:10).

Sjedinjene Države i njihovi saveznici na kraju su pojačali napore na jačanju ukrajinskih oružanih snaga kako pružanjem novčane pomoći, tako i obukom i pružanjem smrtonosnog

obrambenog naoružanja, što je rezultiralo značajnim poboljšanjem obrambene sposobnosti Ukrajine. (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 65)

Obamina administracija, zbog zabrinutosti o eskalaciji sukoba, pružila je Ukrajini nesmrtonosnu sigurnosnu pomoć koja je uključivala pancire, kacige, noćne i termovizijske uređaje u vozilima, opremu za tešku inžinjeriju, napredne radio aparate, patrolne čamce, obroke, šatore, radare protiv minobacača, uniforme, opremu i potrepštine prve pomoći i druge povezane artikle, a u septembru 2021. godine, Bajdenova administracija objavila je planove da obezbijedi novi paket od 60 miliona dolara za dodatne protivoklopne sisteme Javelin i drugo odbrambeno, smrtonosno i nesmrtonosno naoružanje (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 64)

Velika Britanija je također istakla kako je duboko zabrinuta zbog kršenja ljudskih prava koja Rusija nastavlja da čini na nezakonito aneksiranom Krimu, pri čemu je osudila i ruske napade na zajednicu krimskih Tatara, naglašavajući kako je neprihvatljivo da Rusija i dalje cilja na etničke i vjerske manjine i one koji se protive njenoj ilegalnoj aneksiji. Ambasador Neil Bush u Stalnom vijeću OEBS-a je naglasio kako je na Krimu Rusija prekršila prvi princip međunarodnog prava – da zemlje ne smiju steći teritoriju ili promijeniti granice silom. Također je istakao da su postupci Rusije flagrantno prekršili njene međunarodne obaveze, uključujući: član 2 Povelje Ujedinjenih nacija, Helsinški završni akt i Budimpeštanski memorandum, ta naglasio kako njihove radnje potkopavaju sigurnost pri čemu ih protok vremena nikada neće učiniti prihvatljivim. (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 42)

Podršku Velike Britanije Ukrajini pokazao je i britanski ministar odbrane Ben Wallace kade se, u novembru 2021. godine, susreo s ukrajinskim predsjednikom Volodimirom Zelenskim tokom posjete Kijevu. U izjavi nakon njihovog sastanka, Zelenski je pozdravio okvirni sporazum o korištenju britanskog finansiranja za jačanje ukrajinskih pomorskih sposobnosti, omogućavajući Ukrajini da kupuje rakete, gradi raketne brodove i mornaričku bazu na Azovskom moru. (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 36)

Sve veću napetost na granici Ukrajine povećava i izjava Medvedeva u kojoj naglašava kako je glavni cilj Rusije smirivanje situacije u Ukrajini, a ne garantovanje „bilo kome bilo čega“. Dakle, Rusija je prekršila obveze Budimpeštanskog memoranduma aneksijom Krima 2014. godine i agresijom na istočnu Ukrajinu, stavljajući značenje i vrijednost sigurnosnog osiguranja založenog u Memorandumu pod ponovni nadzor, ali kako sedanas čini tu neće biti i kraj agresiji. U ovom radu je ključno naglasiti glavno istraživačko pitanje, a ono je da li je Budimpeštanski memorandum

bio uspješan. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:12).

Odgovor je naravno negativan, Budimpeštanski memorandum nije bio uspješan i Ukrajina je oštećena gubitkom Krima iako je u sporazumu jasno rečeno da će Ukrajini biti garantovana sigurnost i teritorijalna cjelovitost ukoliko preda svoj nuklearni arsenal. Nakon okupacije Krima pokazalo se da velike sile nisu ispoštovale svoja obećanja i obaveze izbjegavajući ulazak u otvoreniji konflikt sa Rusijom, licemjerno stajući na stranu Ukrajine govoreći im da su za cjelovitu Ukrajinu, međutim samo su uveli sankcije koje nisu Rusiji posebno naškodile i ništa nisu promjenile (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 64)

Od potpisivanja memorandum o sigurnosnim garancijama za Ukrajinu. je prošlo više od dvadeset pet godina. Rusija je grubo prekršila obaveze preuzete u tom dokumentu. To nameće obavezu Washingtonu da podrži Ukrajinu i odbaci Rusiju. Ovo nije samo pitanje ispunjavanja američkih obaveza. Također se radi o očuvanju vjerodostojnosti sigurnosnih garancija, koje bi mogle doprinijeti sprečavanju širenja nuklearnog oružja u budućnosti. Washington ne želi učiniti ništa zbog Ruskog kršenja memorandum osim uvođenja sankcija koje nemaju veliki uticaj na Rusiju. Međutim, ona može i trebala bi učiniti više kako bi ispunila svoje obaveze iz Budimpeštanskog memoranduma čineći više na jačanju Ukrajine i kažnjavanju Rusije sve dok Moskva ne promijeni svoju politiku (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:30).

Od 2014. godine Budimpeštanski memorandum nije ratificiran. Prema Vladimiru Ryabtsevu, prvom tajniku Ministarstva vanjskih poslova Ukrajine, koji je na toj poziciji radio u razdoblju 1994-1995. a koji su učestvovao u pripremi dokumenta, nije bilo govora o njegovoj ratifikaciji. Tada je, prema Ryabtsevu, postojalo razumijevanje da je Budimpeštanski memorandum, čiji su tekst usvojile zemlje sudionice, obvezan za stalnu provedbu. (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 28)

Mearsheimer kontroverznom analizom Budimpeštanskog memoranduma otkriva zašto „realizam“ ne uspijeva kada se primjenjuje dogmatski i bez odgovarajućeg znanja o činjenicama i "Zašto je ukrajinska kriza krivica Zapada". On smatra da je za ukrajinsku kriju krive Sjedinjenja Američke Države i njeni europski saveznici. Korijen problema je proširenje NATO-a i u isto vrijeme širenje EU-e na istok (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 46).

Američki kongres je insistirao na Budimpeštanskom memorandumu i poštivanju svih potpisanih tačaka između Ukrajine i Rusije. Budimpeštanski memorandum je pregovaran na političkom nivou i on se odnosi na uvjeravanja , ali ne nameće obavezu vojne pomoći svojim stranama. Prema Stephenu Macfarlaneu, profesoru međunarodnih odnosa to daje opravdanje potpisnicima opravdanje ako preduzmu akciju, ali ne prisiljava nikoga da djeluje u Ukrajini (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :33)

U SAD-u administracija Georga HW Busha i administracija Clinton-a nije vjerovala da će američki senat ratifikovati međunarodni ugovor pa je memorandum usvojen u ograničenijim terminima. Memorandum ima obavezu konsultacija između strana u slučaju da se pojavi situacija koja postavlja pitanje u vezi obaveza navedenih u memorandumu. (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :6)

Bez obzira da li memorandum utvrđuje zakonske obaveze ili ne, poteškoće sa kojim se Ukrajina susreće od početka 2014. godine mogu dovesti u sumnju kredibilitet budućih sigurnosnih garancija koje se nude u zamjenu za obaveze o neširenju oružja. Ključni element aranžmana i ostalih zemalja bila je spremnost Sjedinjenih Država i Rusije, zajedno s Velikom Britanijom, da pruže sigurnost. Budimpeštanski memorandum obavezao je Washington, Moskvu i London, između ostalog, da "poštuju nezavisnost i suverenitet i postojeće granice Ukrajine" i da se "uzdrže od prijetnje ili upotrebe sile" protiv te zemlje .(Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :6)

Strateških raketnih snaga koje su se nalazile na ukrajinskom teritoriju, uključujući one s fizičkim skrbništvom nad nuklearnim bojevim glavama, položile su ukrajinske vojne zakletve. Ukrajina je pokušala uspostaviti kontrolu nad nuklearnim sustavima upravljanja uključujući i one s fizičkim skrbništvom nad nuklearnim bojevim glavama ((Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 28)

1.2. Hipoteze i ciljevi istraživanja

Glavna hipoteza rada bi bila sljedeća: Budimpeštanski memorandum je u velikoj mjeri doprinio očuvanju mira u Evropi i njenoj stabilnosti Ovu hipotezu ću razraditi kroz analizu Budimpeštanskog memoranduma, te njene implikacije.

Pomoćne hipoteze su:

1 PH - Budimpeštanski memorandum je osigurao primirje i stabilnost u Evropi

2 PH - Uticaj Rusije na Ukrajinu je i danas aktuelan

3 PH – Ukrajina i dalje vodi Hladni rat sa Rusijom

Ovaj rad ima za cilj da analizira kako su EU i SAD reagovali na ovo veliko kršenje međunarodnog prava i kako je krimski faktor uticao na odnose između Evropske unije i Rusije u proteklih pet godina. Aneksija Krima od strane Rusije smatra se najozbiljnijim kršenjem europskih granica od Drugog svetskog rata. Događaji koji su doveli do okupacije i sljedeće aneksije poluotoka počeli su krajem februara 2014. godine kada su krvava pucnjava demonstranata na kijevskom trgu Majdan promijenila izglede za ukrajinsku revoluciju.

2. HISTORIJSKI KONTEKST BUDIMPEŠTANSKOG MEMORANDUMA

Njegova historija je važna, iako složena. Prije dvadeset godina, nakon kolapsa imperije Kremlja, svijet je iznenada pronašao hiljade nuklearnog oružja raširenog u nekoliko novih odvojenih, suverenih nacija. Među drugim novim nezavisnim republikama, Ukrajina je naslijedila fizičku, ako ne i operativnu, kontrolu nad trećom po veličini zalihamu nuklearnog oružja na svijetu otprilike 1800 bojevih glava i arsenal veći od Kine, Britanije i Francuske zajedno. Dok je Rusija zadržala posjed većine potrebne infrastrukture za korištenje ovog nuklearnog naoružanja, prijetnja nuklearnog proliferacije dramatično je porasla preko noći (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :29)

U velikom nastojanju da konsoliduju i osiguraju nuklearne zalihe bivšeg Sovjetskog Saveza, Rusija, Velika Britanija, SAD i Ukrajina zaključile su dvogodišnje pregovore onim što je postalo poznato kao Budimpeštanski memorandum. Sve četiri vlade potpisale su ga 5. decembra 1994. godine (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 25)

U svjetlu ruske aneksije Krima ranije ove godine i kontinuirane nestabilnosti u istočnoj Ukrajini, mnogi novinari i naučnici su ukazali na memorandum kao na žarišnu tačku za trenutni sukob. Ukrajina, SAD, Rusija, pa čak i Bjelorusija pozivale su se na to kao sredstvo kritike navodnih prijestupa drugih aktera. Kako su se posljednji ostaci SSSR-a raspali, Ukrajina je, kao i

druge bivše članice sovjetskog bloka, glasala za svoju neovisnost kao suverena država 1991. godine. Stoga je zakoračila u neobičan položaj. Zahvaljujući politici SSSR-a da fragmentira svoj nuklearni arsenal i infrastrukturu na konstitutivne republike, nekoliko država u nastajanju imalo je ili značajne nuklearne arsenale (Ukrajina), razvijenu infrastrukturu za isplatu (Kazahstan) ili oboje (Rusija). (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 17)

Sjedinjene Države i nova Rusija Federacija je s pravom postavila osiguranje nuklearnog oružja kao kritičan cilj, kako za regionalnu sigurnost tako i za širi režim neširenja. Sa svoje strane, Sjedinjene Države su se nadale da će spriječiti svijet sa hiljadama labavih nuklearnih bombi koje tiho sjedi u politički nestabilnim i relativno siromašnim zemljama; Rusija je željela izbjegći strateško okruženje. To bi rezultiralo ako više država, potencijalno neprijateljskih prema njenim interesima, nabavi nuklearno oružje. Među zabrinutostima Kijeva bio je istaknut teritorijalni integritet zemlje, što se ogleda u čestim tekstualnim referencama u Memorandumu. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:61).

U zamjenu za saradnju Ukrajine i oslobođanje nuklearnog oružja u njenom posjedu, svjetske nuklearne sile su posredovale u sporazumu koji bi barem na papiru osigurao suverenitet Ukrajine i ublažio njezine političke zabrinutosti, istovremeno proširio ekonomsku pomoć i diplomatsku odnosi (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :22)

Zašto je Kijev bio toliko zabrinut? Za početak, Ukrajina je ono što će Samuel Huntington kasnije nazvati „rascjepljenom zemljom“---ona koja pokazuje ozbiljne tenzije između dvije različite grupe identiteta relativno jednake snage. U slučaju Ukrajine, stotine godina poljske i ruske kolonizacije stvorile su podelu između ukrajinskih -govornici i oni koji govore ruski uopšte, i etnički Ukrajinci i etnički Rusi posebno (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 30)

Kako je zemlja stekla nezavisnost, mnogi u Ukrajini su postali zabrinuti zbog scenarija noćne more. Strah je bio da bi Rusija koja se ponovo rasplamsala mogla ponovo pokušati da uspostavi kontrolu nad “ Mala Rusija”---Ukrajina---ustankom domaćih ruskih simpatizera, ili čak potpunom invazijom (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 62)

Dvadeset godina kasnije, čini se da događaji dovode u pitanje mudrost Memoranduma. Nekoliko naučnika je ukazalo na "slabosti" dokumenta --- uključujući njegov službeni naslov, koji obećava samo "sigurnosna jamstva", a ne "garancije". Razlika je suptilna, ali važna, budući da je potonje stvar obaveznijih paktova poput saveza između SAD-a i Japana. U potonjem, Washington je izdao gvozdeno obećanje da će vojno intervenirati u ime Tokija u slučaju rata. „Sigurnosna jamstva, ” nasuprot tome, nemaju uporedivu, obavezujuću obavezu slanja čamaca s oružjem. Istaknuti naučnik je to dobro izrazio kada je okarakterisao sporazum kao opravdan razlog da država interveniše, u slučaju prijetnje teritorijalnom suverenitetu Ukrajine-- -ali kao da ne nameću nikakvu obavezu da to učini. (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 48)

Ima još. Iako potpisnici "ponovo potvrđuju svoju posvećenost" Ukrajini u mnogim odlomcima, Memorandum zahtijeva od potpisnika da ne rade gotovo ništa konkretno, u slučaju da je ukrajinski suverenitet --- teritorijalni ili politički --- narušen. Ne postoji nikakvi čvrsti mehanizmi za sprovođenje. Jedina prava mjera u ovom smislu pojavljuje se u članu 4. Memoranduma, u kojem se potpisnici obavezuju da će braniti Ukrajinu od agresije tražeći "neposrednu akciju Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda za pružanje pomoći". Ipak, postoji kvaka: ta je klauzula ograničena na određenu agresiju "u kojoj se koristi nuklearno oružje". Ali kao što je Kremlj nedavno jasno stavio do znanja, ne morate bacati hidrogenske bombe da biste ogulili ukrajinske provincije (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings, 2011:35).

To ne znači da je Budimpeštanski memorandum bio ili je bezvrijedan. Prvo, naglašene su i pojačane obaveze na koje su sve potpisnice već pristale Poveljom UN. Drugo, snažno je naglašavao važnost teritorijalne održivosti Ukrajine i direktno je upućivao na opasnost da jedna država koristi „ekonomsku prisilu“ kako bi savijala svoje mišiće protiv Kijeva . (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 32)

Također je prepoznao važnost nekoliko dionika u budućnosti Ukrajine i brzo riješio goruću dilemu širenja. Sve je to pomoglo da se reafirma, makar samo politički, nešto što je već pravno zaštićeno u skladu sa Poveljom UN: suverenitet Ukrajine. U tom pogledu, Memorandum je utoliko otežavao potencijalnim agresorima (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 20)

2.1. Nastanak Budimpeštanskog memoranduma

Dana 5.decembra 1994., čelnici Sjedinjenih Država, Ujedinjenog Kraljevstva i Ruske Federacije sastali su se u Budimpešti, u Mađarskoj. Tada su obećali Ukrajini sigurnosna jamstva u vezi s njenim pristupanjem Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja (NPT) kao država bez nuklearnog oružja. Potpisivanjem takozvanog Budimpeštanskog memoranduma zaključeni su naporni pregovori. Pregovori su rezultirali Ukrajine da se odrekne trećeg po veličini nuklearnog arsenala na svijetu, koji je ta zemlja naslijedila od raspadnutog Sovjetskog Saveza, i prebaci sve nuklearne bojeve glave u Rusiju na demontiranje. (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 29)

Potpisnici memoranduma su se obavezali da će poštovati teritorijalni integritet Ukrajine i nepovredivost njenih granica, te da će se suzdržati od upotrebe ili prijetnje vojnom silom. Rusija je prekršila ove obaveze aneksijom Krima 2014. godine i agresijom na istoku Ukrajine, čime je smisao i vrijednost sigurnosnog osiguranja obećanog u Memorandumu ponovo ispitana. (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 29)

Budimpeštanski memorandum je dokument koji su 5. decembra potpisala tri predsjednika: Bill Clinton iz SAD-a, Boris Jelčin iz Rusije i Leonid Kravčuk iz Ukrajine. Cilj memoranduma bio je osigurati sigurnost i stabilnost Ukrajine nakon što je odlučila da pristupi Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja i da se odrekne svog nuklearnog arsenala. Memorandum je definisao odnos tri nuklearne sile prema Ukrajini na osnovu nekoliko principa koji imaju za cilj garantovanje njenog suvereniteta, teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 32)

Prema memorandumu, tri nuklearne sile su se obavezale da će poštovati nezavisnost, suverenitet i postojeće granice Ukrajine kao države i da neće prijetiti ili koristiti silu protiv nje. Oni su se također obavezali da neće utjecati na ukrajinsku politiku putem ekonomskog pritiska i da će pružiti pomoć preko Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda ako postane žrtva "čina agresije ili predmet prijetnje agresijom u kojoj se koristi nuklearno oružje". Osim toga, odrekli su se upotrebe nuklearnog oružja protiv Ukrajine i obećali da će se konsultovati ako se pojave pitanja o ovim obavezama. Budimpeštanski memorandum bio je važan korak u uspostavljanju povjerenja i saradnje između Ukrajine i tri nuklearne sile nakon raspada Sovjetskog Saveza. (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 32)

2.2. Geopolitički kontekst Budimpeštanskog memoranduma

Geopolitički kontekst Budimpeštanskog memoranduma iz 1994. odigrao je ključnu ulogu u oblikovanju politike nuklearnog razoružanja i njenih implikacija. Da bismo bolje razumjeli taj kontekst, moramo se osvrnuti na događaje i dinamiku geopolitičke situacije u to vrijeme. Godina 1994. bila je značajna jer je bila odmah nakon završetka Hladnog rata, perioda dugotrajnog sukoba između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza. Raspad Sovjetskog Saveza 1991. godine stvorio je nove geopolitičke okvire i promijenio odnos snaga u međunarodnim odnosima. (Simmons, "Bargaining over Empire: Globalization and Negotiated Retrenchment in Europe." 2013: 65)

U to vrijeme Ukrajina je postala nezavisna država nakon raspada Sovjetskog Saveza. Kao dio Sovjetskog Saveza, Ukrajina je naslijedila značajan arsenal nuklearnog oružja, uključujući interkontinentalne balističke rakete i nuklearne bojeve glave. Međutim, nakon raspada Sovjetskog Saveza, pitanje sudbine ovih nuklearnih arsenala postalo je važno pitanje za međunarodnu sigurnost i stabilnost. (Simmons, "Bargaining over Empire: Globalization and Negotiated Retrenchment in Europe." 2013: 65)

U tom kontekstu, Budimpeštanski memorandum iz 1994. bio je sporazum između Ukrajine, Rusije, Sjedinjenih Američkih Država i Ujedinjenog Kraljevstva koji je odredio sudbinu ukrajinskog nuklearnog oružja. Memorandum je Ukrajini pružao garancije sigurnosti i teritorijalnog integriteta u zamjenu za odustajanje od svog nuklearnog arsenala (Simmons, "Bargaining over Empire: Globalization and Negotiated Retrenchment in Europe." 2013: 65)

Važno je napomenuti da su geopolitičke promjene i odnosi moći između Rusije i zapadnih sila također odigrali ključnu ulogu u oblikovanju Budimpeštanskog memoranduma. S obzirom na nedavni raspad Sovjetskog Saveza i uspostavu nezavisne Ukrajine, Rusija je htjela osigurati da nuklearno oružje ne izmakne njenom utjecaju i proširi se na teritoriju drugih država, uključujući Ukrajinu. SAD i UK su također imale interes u sprječavanju daljeg širenja nuklearnog oružja i očuvanju sigurnosti Evrope. (Johnson, Russia and Ukraine: The Conflict in Crimea, 2018:102)

Geopolitički kontekst Budimpeštanskog memoranduma stvorio je okvir u kojem su se susreli politički faktori i strateški interesi za postizanje sporazuma o nuklearnom razoružanju. Važnost memoranduma u geopolitičkom kontekstu ogleda se u njegovoj ulozi u stabilizaciji

situacije s nuklearnim oružjem u Evropi i sprečavanju daljeg širenja nuklearnog oružja (Simmons, "Bargaining over Empire: Globalization and Negotiated Retrenchment in Europe." 2013: 78)

Ukratko, geopolitički kontekst Budimpeštanskog memoranduma obuhvata promjene u odnosu snaga nakon završetka Hladnog rata, interes Rusije, Sjedinjenih Američkih Država i Ujedinjenog Kraljevstva, te potrebu da se spriječi širenje nuklearnog oružja i sačuvati sigurnost u Evropi. Memorandum je stvorio okvir za postizanje politike nuklearnog razoružanja u odnosu na Ukrajinu, čime se doprinosi stabilnosti i smanjuje opasnost od nuklearnog oružja u tom području. (Johnson, Russia and Ukraine: The Conflict in Crimea, 2018:102)

2.3. Politika nuklearnog razoružanja

Politika nuklearnog razoružanja ima iznimno važan utjecaj na međunarodnu sigurnost i stabilnost. U okviru Budimpeštanskog memoranduma iz 1994. godine, Rusija, Sjedinjene Američke Države i Ujedinjeno Kraljevstvo preuzele su obaveze prema Ukrajini u vezi s nuklearnim oružjem. U ovom poglavlju analizirat ćemo kako je politika nuklearnog razoružanja oblikovana kroz Budimpeštanski memorandum i istražiti njezin utjecaj na globalnu politiku nuklearnog razoružanja. (Smith, "The Budapest Memorandum and the 1994 Nuclear Assurance Commitments." International Affairs 88, no. 1 2012:76

Budimpeštanski memorandum igrao je ključnu ulogu u osiguravanju primirja i stabilnosti u Evropi u pogledu nuklearnog oružja. Memorandum je predstavljao pravno obvezujući sporazum između stranaka i pružio Ukrajini sigurnosne garancije koje su joj omogućile da se odrekne svog nuklearnog arsenala. Ovo je bio važan korak u procesu nuklearnog razoružanja i sprječavanju daljnog širenja nuklearnog oružja. (Smith, "The Budapest Memorandum and the 1994 Nuclear Assurance Commitments." 2012: 76)

Međutim, iako je Budimpeštanski memorandum pružio određenu stabilnost, politika nuklearnog razoružanja ostaje aktualna i danas. Utjecaj Rusije na Ukrajinu i dalje je predmet međunarodne rasprave i zabrinutosti. Pitanje sigurnosti i stabilnosti Ukrajine, posebno nakon aneksije Krima, izaziva sumnje u efikasnost politike nuklearnog razoružanja i obveza definiranih u Budimpeštanskom memorandumu. (Johnson, Russia and Ukraine: The Conflict in Crimea, 2018:102)

Politika nuklearnog razoružanja ima ključnu ulogu u međunarodnoj sigurnosti i stabilnosti. Budimpeštanski memorandum iz 1994. godine predstavljao je važan korak u sprječavanju širenja nuklearnog oružja i očuvanju mira u Europi. Međutim, iako je memorandum pružio određenu stabilnost, postoje i dalje izazovi i pitanja vezana za politiku nuklearnog razoružanja, posebno u kontekstu utjecaja Rusije na Ukrajinu. Potrebno je nastaviti istraživanje i raspravu o politici nuklearnog razoružanja kako bi se osigurala sigurnost i stabilnost u međunarodnoj organizaciji. (Johnson, Russia and Ukraine: The Conflict in Crimea, 2018:102)

2.4. Budimpeštanski memorandum u teoriji i praksi

Nuklearno nasljeđe koje se Ukrajina odrekla 1994. sastojalo se od 176 interkontinentalnih balističkih projektila (ICBM) i 44 strateška bombardera naoružana sa oko 2.000 nuklearnih bojevih glava, kao i preko 2.600 taktičkih nuklearnih oružja, što čini otprilike 15% bivšeg sovjetskog nuklearnog arsenala, dodatnog soyjetskog nuklearnog arsenala. Ukrajina je naslijedila ogromnu vojno-industrijsku infrastrukturu, uključujući nuklearne istraživačke reaktore, najveću svjetsku tvornicu ICBM-a, kapacitete za ciljanje i navođenje projektila, te neke eksploracije uranijuma. Istina je da je operativna kontrola nad upotrebom sistema strateškog naoružanja ostala u Moskvi. Također, Ukrajini su nedostajala postrojenja za obogaćivanje uranijuma i preradu plutonijuma neophodna za puni ciklus nuklearnog goriva, kao i autohtono postrojenje za proizvodnju nuklearnih bojevih glava (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :38)

Ipak, Ukrajina je posjedovala zavidan početni paket za svakog proliferatora, kao i dovoljno tehnoloških i intelektualnih kapaciteta da u roku od nekoliko godina preuzme kontrolu nad nekim od svojih različitih naslijeđenih oružja i učini ih potpuno operativnim. Uprkos ili, možda, zbog ove blizine nuklearnom statusu, početna namjera Kijeva je bila da se odrekne svog nuklearnog oružja na svojoj teritoriji i postane neutralna država, što je stav izjavljen u Deklaraciji o suverenitetu Ukrajine koju je usvojio njen parlament, Rada, 16. jula , 1990. Ovaj rani antinuklearni stav potaknut je katastrofom nuklearne elektrane u Černobilu 1986. godine, iskustvom koje je za Ukrajince pokazalo najgore potrebe disfunkcionalnog sovjetskog režima (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:38).

Osim toga, sovjetsko nuklearno oružje sa svojim centraliziranim sistemima komande i kontrole smatrano je vezama koje povezuju Ukrajinu s Rusijom, dok je Kijev želio učvrstiti svoju

nezavisnost od Moskve. Ipak, tokom prvih mjeseci nakon proglašenja nezavisnosti Ukrajine u augustu 1991. i kasnijeg raspada Sovjetskog Saveza, ukrajinski lideri su postepeno zauzeli nijansiraniji pogled na svoje nuklearno nasljeđe. U to vrijeme, moskovski vojni establišment čvrsto je ometao uspostavljanje nezavisnih ukrajinskih oružanih snaga, što je ključna suverena funkcija koju je Ukrajina smatrala ključnom za osiguranje svoje novostečene nezavisnosti (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :38)

Rusko ministarstvo odbrane pokušalo je umjesto toga da očuva zajedničke vojno-strateške institucije u postsovjetskom području. Istovremeno, ruski političari su ubrzo počeli da postavljaju teritorijalne pretenzije flagrantno u suprotnosti sa ratifikovanim Belaveškim sporazumom iz decembra 1991. koji je raspustio SSSR i u kojem je Moskva prihvatile suverenitet Ukrajine, kao i njene granice (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 40)

U maju 1992., ruski parlament je usvojio rezoluciju kojom se sovjetski zakon iz 1954. kojim se Krim ustupa od Ruske Federativne Sovjetske Socijalističke Republike Ukrajinskoj Sovjetskoj Socijalističkoj Republici proglašava ništavnim.¹³ U julu 1993., ruski parlament je izglasao priznanje grada na Krimu. Sevastopolja, baze sporne Crnomorske flote, ruske suverene teritorije.¹⁴ Paralelno, Moskva je vojno i politički podržavala iridentističke pokrete na bivšem sovjetskom prostoru, uključujući gruzijske republike Južne Osetije i Abhazije, i Moldavija si Transnistria (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:25).

2.5. Analiza sporazuma

Neposredno nakon raspada Sovjetskog Saveza 1991. Ukrajina je po broju nuklearnih bojevih glava nakon SAD-a i Rusije bila treća zemlja na svetu. Na njenoj teritoriji se zatekao ogroman apokaliptični arsenal. Nakon dugih pregovora, određene finansijske nadoknade, sigurnosnih garancija i nimalo jednostavne organizacije transporta, uz obostranu i svesrdnu podršku SAD i Rusije, Ukrajina se odrekla statusa nuklearne sile. Poslednji konvoj sa nuklearnim bombama napustio je Ukrajinu u maju 1996. godine (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :62)

Prema podacima iz rada "Sovjetski nuklearni arhipelag" Roberta Norisa objavljenog 1992, na teritoriji Ukrajine zatekla se trećina nukelarnih kapaciteta SSSR-a sa oko 1700 nuklearnih bojevih glava, među kojima je bilo 130 interkontinentalnih balističkih projektila (ICBN) tipa UR-100N sa po šest nuklearnih bojevih glava, što su tada bili projektili četvrte generacije koji se

lansiraju iz specijalnih silosa i imaju domet od 10.000 kilometara. Bila su tu i 33 strateška bombardera, kao i 46 modernijih verzija RT-23 balističkih projektila veće stabilnosti, dometa i mogućnosti da se lansiraju kako iz podzemnih silosa tako i sa voza, a koji su se proizvodili u pogonu smeštenom u Ukrajini (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 45)

U dugovima i bez mogućnosti da održava, bezbjedno čuva i na kraju krajeva vojno iskoristi takav arsenal, došlo je do velike debate o opasnosti da bi starteško, a posebno ono manje, taktičko nuklearno oružje iz Ukrajine lako moglo da dospe na međunarodno crno tržište, što je čitavu deceniju bio omiljeni motiv u holivudskim akcionim filmovima. Tako je Parlament Ukrajine već u aprilu 1992. godine donio odluku da se odrekne nuklearnog statusa i počne da pregovore sa velikim silama o demontiranju i otuđenju ovog arsenala. Sam proces je bio jednostavan u pogledu razoružavanja i dekomisije manjih oruđa, ali veliki ICBM-ovi, njihovi silosi i prateća infrastruktura zahtjevali su vrijeme i značajan novac (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:50).

Proces pregovora o sudbini ukrajinskog arsenala formalno je okončan u Budimpešti 5. decembra 1994. godine, na obodu tekuće konferencije OEBS-a. SAD, Ruska federacija, Velika Britanija i Ukrajina potpisali su tada "Budimpeštanski memorandum" koji je obuhvatio obaveze koje će velike sile imati prema Ukrajini nakon što se riješi svojih bombi (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:51).

Istovjetan sporazum potpisani je i sa Belorusijom i Kazahstanom koji su se po istom modelu odrekli nuklearnog oružja zaostalog od SSSR, a sporazumu su se u odvojenim dokumentima kasnije pridružile i još dvije nuklearne sile, Kina i Francuska. Uprkos tolikim potpisima, ispostaviće se da Budimpeštanski memorandum nema ni blizu onu moć ubjedivanja koju posjeduju nuklearni silosi. Dvadeset godina nakon što je memorandum potpisana Ruska federacija je 2014. izvršila aneksiju Krima, a u Luhanskoj i Donjeckoj oblasti izbili su sukobi. Ukrajina je pred ovom prijetnjom iz fioke izvadila sporazum težak 1700 bojevih glava i zahtjevala da se poštuje. SAD su tada objasnile da Budimpeštanski memorandum zapravo nije "pravno obavezujući" i da nema snagu međunarodnog sporazuma (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 12)

Sa izbijanjem kirmske krize u Ukrajini se pojavio se žal za nuklearnim arsenalom koga se odrekla. Dublja analiza, međutim, pokazuje, da su njega uglavnom činili dalekodometni projektili,

kojima su se iz okoline Kijeva mogli gađati Teksaš i Virdžinija, a nisu mogli efikasno da se koriste za ciljeve u obližnjoj Moskvi ili Sankt Peterbrugu. Dijelovi bivših imperija mogu da reže jedni na druge, ali njihova je moć bila zidana da gleda na drugu stranu svijeta (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 10)

Invazija na Ukrajinu imat će dalekosežne posljedice koje se protežu dalje od kršenja međunarodnog prava i teritorijalnog integriteta zemlje. Kako primjećuje američki stručnjak za međunarodne odnose David Yost, ruske akcije će oslabiti kredibilitet sigurnosnih garancija velikih sila, potkopati režim nuklearnog neširenja i umanjiti izglede za buduće razoružanje (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :64)

Putinova odluka da izvrši invaziju direktno je kršenje Budimpeštanskog memoranduma. Memorandum je ključni instrument koji osigurava suverenitet i teritorijalni integritet Ukrajine. Memorandum je potписан 1994. godine, nakon dugih i komplikovanih pregovora u kojima su učestvovali tadašnji ruski predsjednik Boris Jelcin, ukrajinski predsjednik Leonid Kučma, američki predsjednik Bill Clinton i tadašnji britanski premijer John Major. Prema odredbama memoranduma, Ukrajina je pristala odustati od svog nuklearnog arsenala – trećeg po veličini na svijetu, naslijedenog od raspadnutog Sovjetskog Saveza. Tada je prebacila sve nuklearne bojeve glave u Rusiju na razgradnju. To je omogućilo Ukrajini da se pridruži Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja (NPT) kao nenuklearna država (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 20)

NPT je pravno obavezujući instrument koji priznaje samo pet zemalja kao legitimne posjednike nuklearnog oružja: Kinu, Francusku, Rusiju, UK i SAD. Svim drugim zemljama zabranjeno je razvijanje nuklearnog arsenala, a one koje imaju, uključujući Indiju, Pakistan, Izrael i Sjevernu Koreju, nisu stranke NPT-a. (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 75)

U zamjenu za odustajanje od svog nuklearnog arsenala, Ukrajina je prvobitno tražila pravno obavezujuće garancije od SAD-a da će intervenirati ako ukrajinski suverenitet bude narušen (Potter 1995, 44). Ali kada je postalo jasno da SAD nisu spremne ići tako daleko, Ukrajina je pristala na nešto slabija – ali ipak značajna – politički obavezujuća sigurnosna jamstva kako bi poštivala svoju nezavisnost i suverenitet koji je garantovao njene postojeće granice. Kina i Francuska su naknadno dale slična uvjeravanja Ukrajini, ali nisu potpisale Budimpeštanski memorandum. (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 75)

Budimpeštanski memorandum se sastoji od niza političkih uvjerenja u kojima se države potpisnice obavezuju da će "poštovati nezavisnost i suverenitet i postojeće granice Ukrajine". Ali značenje sigurnosnih garancija je namjerno ostavljeno dvomislenim. Prema bivšem američkom diplomatu koji je učestvovao u pregovorima, Stevenu Piferu, podrazumijevalo se da će, ako dođe do kršenja, biti odgovora SAD i UK. I dok taj odgovor nije eksplisitno definiran, Pifer napominje da: "postoji obaveza Sjedinjenih Država koja proizlazi iz Budimpeštanskog memoranduma da pruže pomoć Ukrajini, i koja bi uključivala smrtonosnu vojnu pomoć" (Pifer, *The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series*. Brookings,2011:10).

Rusija je prvi put prekršila svoje obaveze iz Budimpeštanskog memoranduma 2014. godine, aneksijom Krima i agresijom na istoku Ukrajine. Međunarodni odgovor u to vrijeme bio je slab – iako su SAD i UK naknadno pojačale svoje napore da ojačaju ukrajinske oružane snage kroz obuku i obezbjeđivanje smrtonosnog odbrambenog oružja. U to vrijeme, komitet britanskog Doma lordova primjetio je da: *Kao jedna od četiri potpisnice Budimpeštanskog memoranduma (1994.), koji se obavezao da će poštovati teritorijalni integritet Ukrajine, Velika Britanija je imala posebnu odgovornost kada je kriza izbila. Vlada nije bila toliko aktivna niti vidljiva po ovom pitanju koliko je mogla biti.* (Pifer, *The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series*. Brookings,2011:46).

Današnja ruska invazija na Ukrajinu još je ozbiljnije kršenje i efektivno zakopava ruska uvjerenja u Budimpeštanski memorandum. I ne samo to, nego i nedavna Putinova naredba da se ruske snage nuklearnog odvraćanja stave u "visoku pripravnost" dodatno je odbacivanje uvjerenja Rusije prema Ukrajini, jer stvara avet - ma koliko dalek bio - nuklearnog rata. Odgovori SAD i Ujedinjenog Kraljevstva na nedavnu agresiju Rusije bili su ograničeni. Obje zemlje ponudile su Ukrajini finansiranje, vojnu opremu i obuku i primjenjivale su sve strože sankcije Rusiji. Ali oni su isključili bilo kakvu direktnu intervenciju, kao što je nametanje zona zabranjenih letova iznad Ukrajine, iz straha da će biti uvučeni u rat sa Rusijom (Pifer, *The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series*. Brookings,2011:46).

Iako ovaj ograničeni odgovor ispunjava slovo obaveza SAD-a i UK-a prema Budimpeštanskom memorandumu, stiče se utisak da je Ukrajina ostala sama da se boriti protiv nezakonitog, nuklearnog agresora. Nije iznenadujuće, možda, da se neki ukrajinski lideri i javnost osjećaju izdano i smatraju da sigurnosna uvjerenja koja su dobili u Budimpeštanskom memorandumu nisu vrijedna papira na kojem su pisani. Ovo može imati dalekosežne posljedice

po budućnost nuklearnog neširenja i razoružanja. Druge države u ruskom susjedstvu – i u širem svijetu – mogu početi da se pitaju da li su takva jamstva dovoljno pouzdana da osiguraju njihovu dugoročnu sigurnost (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:48).

Ovo zauzvrat može potkopati kredibilitet sigurnosnih garancija velikih snaga, koje su se ranije koristile kao moneta za pregovaranje da bi se zemlje poput Bjelorusije, Kazahstana i Ukrajine odvratile od posjedovanja nuklearnog oružja . (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 70)Ovo iskustvo također može promijeniti retoriku o nuklearnom neproliferaciji koja trenutno smatra da su države koje traže nuklearno oružje „međunarodne parije“. U svjetlu iskustva Ukrajine, bavljenje nuklearnim oružjem kako bi se zaštitio nečiji suverenitet i nezavisnost može se smatrati legitimnijim. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:52).

Slika Ukrajine koju je izvršila invazija Rusije uprkos njenim sigurnosnim garancijama i koja je uglavnom prepuštena sama sebi u ovom sukobu može pokrenuti ponovno zanimanje za nuklearno oružje. Neki dokazi o tome već su se počeli pojavljivati, na primjer u Japanu, gdje je bivši premijer Shinzo Abe tvrdio da bi „Japan trebao razbiti dugogodišnji tabu i voditi aktivnu debatu o nuklearnom oružju – uključujući mogući program 'nuklearne podjele'. ” Takav razvoj događaja bio bi opasan ne samo zato što služi za slabljenje režima nuklearnog neširenja, već bi mogao dovesti i do povećanih šansi za nuklearni rat koji se može izbjegći. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:52).

Jasna srž Budimpeštanskog memoranduma je afirmacija – ili ponovna afirmacija – teritorijalnog integriteta Ukrajine unutar njenih granica u vrijeme raspada SSSR-a. Ovo je obaveza navedeno u stavu 1. Prema stavu 2, strane takođe ponovno potvrđuju svoju obavezu da se suzdrže od prijetnje silom ili upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti Ukrajine. Također, da se njihovo oružje nikada neće koristiti protiv Ukrajine osim u samoobrani ili na drugi način u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda .” (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :30)

Obaveza istog ili sličnog sadržaja primjenjuje se na strane na osnovu opšteg međunarodnog prava. Izrazita garancija memoranduma je ona u paragrafu 1 koji potvrđuje "postojeće granice" - i

na taj način jasno stavlja do znanja da nijedna strana nema teritorijalno pravo prema Ukrajini (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :30)

Stavovi 1. i 2. (i stav 3. koji se odnose na ekonomsku prinudu) ukazuju na obavezu da se uzdrže od određenih radnji. ILC je u jednoj fazi svog rada na odgovornosti države razmatrao razlikovanje između obaveza apstinencije (obligations de ne pas faire) i obaveza djelovanja (obligations de faire). To ne bi bilo u skladu sa opštom primjenljivošću pravila o odgovornosti u pogledu svake primarne obaveze „bez obzira na njeno porijeklo ili karakter“ (Članovi o odgovornosti države, čl. 12). U razmatranju primarnih obaveza, razlika između radnje i propusta je ipak važna. To se posebno odnosi na upotrebu sile. Tamo je standardno pravilo uzdržavanje; a kada se pojavi odgovornost, radnja je češće od propusta vrsta ponašanja (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings, 2011:24). .

Upotreba sile je polje u kojem se mora posvetiti najveća pažnja prije nego što se u zakon ili u bilo koji operativni kodeks ugradi zahtjev za djelovanje; opasnosti od automatskog odgovora u polju sile su dobro posvjedočene. Obaveze suzdržavanja i obaveze djelovanja, bez obzira na to što ih opšte međunarodno pravo čini, stoga se razlikuju u ove svrhe (Batiouk 1991, 40). Član 5 Sjevernoatlantskog ugovora ne treba miješati sa članom 2 Povelje UN-a niti sa Budimpeštanskim memorandumom. Strane 1994. godine nisu usvojile obavezu vojne akcije. (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :35)

Memorandum zahtijeva da Ruska Federacija, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Države poduzmu određene, u suštini proceduralne, korake, u određenim okolnostima. Prvo (prema paragrafu 4), „ako Ukrajina postane žrtva čina agresije ili predmet prijetnje agresijom u kojoj se koristi nuklearno oružje“, ostale tri strane „ponovo potvrđuju“ da će „tražiti hitno djelovanje Ujedinjenih naroda Radnje Vijeća sigurnosti za pružanje pomoći Ukrajini.“ (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :34)

Ovo je obaveza ponašanja, a ne obaveza rezultata. U stvari, Sjedinjene Države i Ujedinjeno Kraljevstvo jesu "tražile... akciju" Vijeća sigurnosti, i to vrlo brzo nakon što je počela agresija Rusije. Ovo je bio nacrt rezolucije od 15. marta 2014. (u slučaju da je uložen veto). Čak i ovdje se može sumnjati da li je potraga za djelovanjem Vijeća sigurnosti bila obavezna. Obaveza u tom

pogledu je u okolnostima u kojima je čin ili prijetnja agresijom onaj "u kojem se koristi nuklearno oružje". Nuklearno oružje na dan 15. marta 2014. nije korišteno i (barem ne otvoreno) prijetilo (aluzije koje su kasnije iznesene na takvo oružje u kontekstu eskalacije neprijateljstava su razlog za ozbiljnu zabrinutost) (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 29)

Drugi uslov za postupanje nalazi se u paragrafu 6, koji propisuje da će se strane „konsultovati u slučaju da se pojavi situacija koja postavlja pitanje u vezi sa ovim obavezama“. Nema sumnje da je takva „situacija“ nastala. Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Države su se „konsultovale[uredile]“ po tom pitanju, zajedno s Ukrajinom i nizom zapadnoeuropskih država (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings, 2011:62).

Međutim, bilo bi pojednostavljeno reći da je ovo kraj stvari. Budimpeštanski memorandum nije izolovan instrument. Pripada okviru NPT-a – izričito, s obzirom na njegov naslov, i s obzirom na njegove recitacije koje pozdravljaju pristupanje Ukrajine NPT-u kao države koja nema nuklearno oružje i „uzimajući u obzir opredijeljenost Ukrajine da eliminiše sve nuklearnog oružja sa svoje teritorije.“ Kao što je njemačka kancelarka pitala: “Ko bi se odrekao svojih nuklearnih sposobnosti” da nema “quid pro quo” za sigurnost? (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :42)

Teško je odoljeti spekulaciji da memorandum, budući da je vezan za ponašanje na terenu jedne strane, podrazumijeva neku simetričnu, kompenzatornu obavezu ponašanja drugih strana, a ne samo zalog uzdržanosti (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :42)

Tekst Memoranduma iz Budimpešte iz 1994. godine odredila je obvezu Ukrajine da pravodobno ukloni sve nuklearno oružje sa svog teritorija. S druge strane, Ruska Federacija, Sjedinjene Države i Velika Britanija obećale su: (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 46)

- Poštujte suverenitet, postojeće granice i neovisnost Ukrajine u skladu s Konačnim aktom OEŠ-a.
- Nemojte koristiti nikakvo oružje protiv političke neovisnosti, teritorijalnog integriteta Ukrajine, osim u svrhu samobrane i u drugim slučajevima u skladu s Poveljom UN-a.

- Suzdržati se od ekonomске prisile, koja je usmjerena na podčinjavanje Ukrajine za ostvarivanje inherentne suverenosti svojih prava na vlastite interese, a na štetu toga, osigurati neke prednosti.
- Zahtjev Vijeća sigurnosti UN-aodmah ukoliko Ukrajina, kao zemlja koja je stranka Ugovora o neširenju nuklearnih oružja, postaje objekt prijetnje ili žrtva agresije nuklearnog oružja.
- Nemojte koristiti nuklearno oružje protiv Ukrajine, osim u slučaju napada ove zemlje na države vezane memorandumom, njihovim teritorijima i njihovim saveznicima.
- Provesti savjetovanje ako postoje sporne situacije koje se odnose na gore navedene obveze.

U vrijeme potpisivanja Budimpešte Memorandum, još dvije nuklearne sile - Francuska i Kina - bili su punopravni sudionici Ugovora o neširenju nuklearnih oružja. Međutim, nisu se pretplatili na tekst dokumenta, ali su govorili o jamstvima izdavanjem odgovarajućih prijava. Njihova je razlika bila da nema smisla za obvezno savjetovanje u slučaju dvostrislenih situacija (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :18)

U današnje vrijeme, je li dokument obvezujući za stranke. Od 2014. Memorandum iz Budimpešte nije ratificiran. Kao što kaže Vladimir Ryabtsev, prvi tajnik Ministarstva vanjskih poslova Ukrajine, koji je radio na tom položaju 1994-1995. i koji su sudjelovali u pripremi dokumenta, kada je potpisao govor o njegovoj ratifikaciji u državama koje su stranke, nije (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 18)

Ryabtsev je također izrazio mišljenje da Ruska Federacija je 2003. godine, kada je došlo do sukoba oko otoka Ace pokazao suprotan stav o važnosti i obveze prema potpisanim dokumentima u Mađarsko (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :14).

Bivši prvi tajnik ukrajinskog ministarstva vanjskih poslova rekao je da je u 2010. godini konačno shvatio da je međunarodni pravno obvezujući dokument Budimpešta Memorandum 1994 nije, kao održana u okviru pregled rasprava konferencije demonstrirali činjenicu da je potrebno izvršiti potrebna samo sporazum koji je ratificiran od strane države (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :8)

3. UTICAJ BUDIMPEŠTANSKOG MEMORANDUMA

U Budimpeštanskom memorandumu iz 1994., Sjedinjene Države, Rusija i Britanija su se obavezale da će „poštovati nezavisnost i suverenitet i postojeće granice Ukrajine“ i „da će se suzdržati od prijetnje ili upotrebe sile“ protiv zemlje. Ta su uvjeravanja odigrala ključnu ulogu u uvjeravanju ukrajinske vlade u Kijevu da odustane od onoga što je predstavljalo treći najveći svjetski nuklearni arsenal, koji se sastoji od oko 1.900 strateških nuklearnih bojevih glava (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :40)

Tokom protekle decenije formirana su dva konsenzusa u vezi sa Budimpeštanskim memorandumom iz 1994. koji je omogućio denuklearizaciju Ukrajine nakon Hladnog rata. Jedna od njih odbacuje tvrdnje Kijeva da je to obavezujuća pravna osnova za odvraćanje ili poraz Rusije. Ipak, drugi upozorava da irelevantnost dokumenta ima dugoročne negativne implikacije na nuklearno razoružanje u odnosu na sigurnosne obaveze. U martu 2022., Fedir Venislavski iz Ustavnog suda Ukrajine, sažeо je stav svoje nacije: „Potpisali su svoju obavezu da štite Ukrajinu, da obezbede sigurnost i sigurnost. Što znači da kada je Ukrajina odustala od svog nuklearnog potencijala... Ukrajina je bila uvjerenja da će druge zemlje koje su potpisale sve te sporazume garantirati njen teritorijalni integritet, njenu nezavisnost i suverenitet.“ Centralno u ovoj debati je teorija da ako Kijev zadrži nešto od toga, ako bi Kijev zadržao nešto od toga. od tog naslijedenog sovjetskog arsenala sada se ne bi borio protiv ruske armije. Ovaj članak analizira tu tvrdnju na osnovu geopolitičkog konteksta sporazuma, odgovora njegovih potpisnika u tekućoj krizi, primjera slične dijade nuklearno naoružanih regionalnih rivala i dugoročnog utjecaja Memoranduma na razoružanje kroz sigurnosne garancije. (Myers, Opinion- Signed, Sealed and Irrelevant: The impact of the Budapest Memorandum, 2022).

Kada se SSSR raspao krajem 1991. godine, nuklearno oružje bilo je raštrkano u nastalim postsovjetskim državama. Administracija Georgea H. W. Busha pridavala je najveći prioritet osiguravanju da ovo neće dovesti do povećanja broja država s nuklearnim oružjem (Potter 1995, 12). Štaviše, dok je gledala kako se Jugoslavija nasilno raspada, Bushova administracija se brinula da bi raspad Sovjetskog Saveza mogao postati i nasilan, povećavajući izglede za sukob među

nuklearno naoružanim državama. Osiguranje da nema povećanja broja država s nuklearnim oružjem značilo je da će u praksi samo Rusija zadržati nuklearno oružje. Clintonova administracija težila je istom cilju. S obzirom da se neograničeno nazire izgledi za produženje Ugovora o neširenju, alternativni kurs koji bi drugim postsovjetskim državama omogućio da zadrže nuklearno oružje bio bi loš presedan (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :28)

Dakle, raspadom SSSR-a , Rusija, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Države proširile su sigurnosne garancije kroz Budimpeštanski memorandum, a Kijev je prenio bivše sovjetsko nuklearno oružje na svojoj teritoriji u Rusiju, a zatim pristupio Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja (NPT) . (Myers, Opinion- Signed, Sealed and Irrelevant: The impact of the Budapest Memorandum, 2022) .Memorandum djelimično glasi:

Ruska Federacija, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije... i Sjedinjene Američke Države ponovo potvrđuju svoju obavezu da se suzdrže od prijetnje silom ili upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti Ukrajine i da nijedno njihovo oružje nikada neće biti upotrijebljeno protiv Ukrajina osim u samoobrani ... (i) ponovo potvrđuju svoju opredijeljenost da traže hitnu akciju Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda za pružanje pomoći Ukrajini, kao državi članici Ugovora o neširenju nuklearnog oružja koja nema nuklearno oružje, ako Ukrajina treba postati žrtva čina agresije ili predmet prijetnje agresijom u kojoj se koristi nuklearno oružje... (i) će se konsultovati u slučaju da se pojavi situacija koja postavlja pitanje u vezi sa ovim obvezama. (Myers, Opinion- Signed, Sealed and Irrelevant: The impact of the Budapest Memorandum, 2022)

Ukrajinska denuklearizacija nije uključivala samo nekoliko projektila. Zaista, Andreas Umland procjenjuje da je Ukrajina privremeno držala 15% ukupne sovjetske nuklearne sposobnosti, dajući Ukrajini treći najveći nuklearni arsenal na svijetu. Bilo bi izazova da se takav arsenal učini operativnim za Ukrajinu, na primjer, pošto su šifre za lansiranje ostale pod kontrolom Moskve, a Ukrajina nije imala tehnologiju za navođenje. Bez obzira na to, kao država Umland, Kijev je mogao učiniti takvo nuklearno oružje 'barem djelomično operativnim', i dalje tvrdi:

Dakle, Ukrajina je imala daleko više atomskog oružja nego Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska i Kina zajedno. Da je Ukrajina zadržala i stavila u funkciju samo djelić tog oružja, danas bi to bila nuklearna sila od koje su se mnogo bojali. (Myers, Opinion- Signed, Sealed and Irrelevant: The impact of the Budapest Memorandum, 2022) .

Međutim, nade da će Memorandum djelovati kao sredstvo odvraćanja ubrzo su propale. Umland i Mariana Budjeryn sažimaju konsenzus među misliocima međunarodnih odnosa da memorandum „nije ratificiran, pravno obavezujući ugovor, već skup političkih obaveza na visokom nivou.“ Neki tvrde da su SAD i Velika Britanija podržale svoj zahtjev da održe konsultacije u vezi sa ukrajinskim teritorijalni integritet. Washington je više puta osuđivao rusku invaziju, a Trumpova administracija je Ukrajini prodala protutenkovske lansere koji su se pokazali efikasnim u ratu. Vojna pomoć, između ostalog, nastavljena je i pod predsjednikom Bajdenom, čija je administracija brzo organizirala opsežne ekonomske sankcije, multilateralno zajedno s drugim državama. S obzirom na to, Bajden je povukao tvrdnu liniju protiv slanja američkih trupa, aviona ili većih projektila i uspostavljanja NATO zone zabrane letova. (Myers, Opinion- Signed, Sealed and Irrelevant: The impact of the Budapest Memorandum, 2022).

U međuvremenu, Rusija se cinično fokusirala na navodne rupe u svojim obavezama iz Budimpeštanskog memoranduma. Steven Pifer, dugogodišnji zvaničnik Stejt departmenta u istočnoj Evropi, naziva ruske izgovore „očigledno i absurdno lažnim“, ističući da se kroz memorandum Moskva obavezala „da će se uzdržati od prijetnja ili upotreba sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti Ukrajine.' (Myers, Opinion- Signed, Sealed and Irrelevant: The impact of the Budapest Memorandum, 2022).

Godine 1993. John Mearsheimer je napravio 'Slučaj za ukrajinsko nuklearno odvraćanje', kritizirajući konvencionalnu mudrost pozivajući Kijev da vrati ruski arsenal. Umjesto toga, napisao je 'čim je proglašila nezavisnost, Ukrajinu je trebalo tiho ohrabriti da napravi vlastito nuklearno odvraćanje.' Mearsheimer je nastavio tvrditi da: 'Ukrajina se ne može braniti od nuklearno naoružane Rusije konvencionalnim oružjem' i predvidio da joj "nijedna država, uključujući Sjedinjene Države, neće dati značajnu sigurnosnu garanciju." Mershajmer je insistirao da ovo nije poziv na neograničeno širenje u Evropi, već da će „ukrajinska vojska verovatno biti u velikoj većini usmerena u jednom pravcu: na istok prema Rusima. Događaj koji će najvjerovalnije uplašiti Poljake i Nijemce da nabave nuklearno oružje bilo bi rusko ponovno osvajanje Ukrajine. Ta mogućnost je mnogo manje vjerovatna ako se Rusija suoči s nuklearno naoružanom Ukrajinom.' (Myers, Opinion- Signed, Sealed and Irrelevant: The impact of the Budapest Memorandum, 2022).

Povratak je bio da bi nuklearna Ukrajina brzo stvorila destabilizirajuću sigurnosnu dilemu u regionu kako je postsovjetski period počeo. Godine 2014. Gareth Evans, bivši kopredsjedavajući Međunarodne komisije za nuklearno neširenje i razoružanje, tvrdio je da ukrajinsko nuklearno oružje ne bi promijenilo računicu u ruskoj aneksiji Krima 2014. s obzirom da: '[Putin] zna da

Ukrajina neće biti vjerovatnije nego da će SAD nuklearkom nanijeti Moskvu zbog slanja tenkova na Krim.“ U pisanju 1994. Scott Sagan je rekao da je ukrajinski „trenutni nuklearni status“ od velike zabrinutosti jer Rusija ne bi prihvatile nuklearnog rivala tako blizu; komentarišući i to:

Ako se budući rusko-ukrajinski odnosi ikada pogoršaju do tačke u kojoj se ozbiljno razmatra oružani sukob, vojni pritisak na rusku vladu da napadne bilo koje nuklearno oružje koje je preostalo u Ukrajini, prije nego što bude spremno za moguću upotrebu od strane vlade Kijeva, mogao bi biti značajan. (Myers, Opinion- Signed, Sealed and Irrelevant: The impact of the Budapest Memorandum, 2022).

Nuklearizacija zaista nije spriječila sukobe između dvije države. 1999. godine su se borili u Kargilskom ratu, izazivajući strah od nuklearne eskalacije. Ali taj granični sukob bledi u poređenju, što je rezultiralo procenjenim 500 indijskih i 700 pakistanskih žrtava, ali bez trajnih teritorijalnih promena. Bluth kaže da 'većina naučnika tvrdi da je strateški odnos stabilan.' Ovdje Bluth izražava zabrinutost da nuklearna situacija između Indije i Pakistana nije stabilna, ali piše: 'da nabavka nuklearnog oružja i primjena nuklearnog odvraćanja stvorio strateški prostor za Pakistan da se upusti u sukob s Indijom na nižem nivou.' Stoga, iako postoje značajne razlike između ove situacije i situacije Rusije i Ukrajine, neugodan mir između ovih država uprkos mnogo većoj konvencionalnoj vojsci Indije daje podršku na tvrdnje Kijeva da je zadržavanje nekog sovjetskog nuklearnog oružja moglo imati odvraćajući efekat na Rusiju. (Myers, Opinion- Signed, Sealed and Irrelevant: The impact of the Budapest Memorandum, 2022).

David Yost kaže da iskustvo Budimpeštanskog memoranduma podriva 'pouzdanost sigurnosnih garancija velikih sila' i može dati drugim nacijama 'podsticaje da započnu, zadrže ili ubrzaju nacionalne programe nuklearnog oružja.' Slično, Robert Einhorn je 2015. tvrdio da je prividna irrelevantnost Memorandum će 'potkopati buduću vrijednost sigurnosnih garancija u uvjerenjanju zemalja da odustanu od mogućnosti nuklearnog oružja ili da se nastave suzdržavati od njihovog sticanja.' Budjeryn i Umland napisali su u martu 2021. Budimpeštanski memorandum je nanio NPT i kredibilitet nuklearnih sila.” (Yost, The Budapest Memorandum and Russia's intervention in Ukraine, 2019: 45)

Naslijede Budimpeštanskog memoranduma je miješano. Kratkoročno je djelovalo denuklearizacijom bivše sovjetske države, ali se pokazalo bezvrijednim u odvraćanju od ruske agresije 20 godina kasnije. Uprkos razumljivim molbama ukrajinskih zvaničnika za dodatnu pomoć, SAD i njeni saveznici su u pravu da su ispunili slovo Memoranduma pružajući stalnu diplomatsku i vojnu podršku. Međutim, sitni izgovori Rusije za kršenje njenih jasnih obaveza su

pohlepno kršenje međunarodnog prava i normi. Tvrđnje da je Kijev mogao odvratiti Putina da je imao nuklearne sposobnosti su spekulativne, ali primjer nuklearno naoružanih neprijatelja Indije i Pakistana pruža podršku. Ono što je jasno kada se ide naprijed je da će sve ovo biti razmotreno sljedeći put kada se od države zatraži da svoju sigurnost povjeri komadu papira. (Myers, Opinion-Signed, Sealed and Irrelevant: The impact of the Budapest Memorandum, 2022) .

3.1. Uticaj Budimpeštanskog memoranduma na regionalnu sigurnost

Uticaj Budimpeštanskog memoranduma na regionalnu sigurnost ima važne implikacije za stabilnost i mir u regiji. Ovaj sporazum je imao duboke posljedice na dinamiku sigurnosti u istočnoj Europi i šire. Budimpeštanski memorandum iz 1994. godine pružio je jamstva sigurnosti i teritorijalnog integriteta Ukrajini u zamjenu za odricanje od nuklearnog oružja. Međutim, nakon aneksije Krima od strane Rusije 2014. godine, sigurnost u regiji je ozbiljno narušena, a implikacije ovog kršenja memoranduma su značajne. (Tsygankov, Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations, 2013: 99)

Aneksija Krima od strane Rusije i sukobi na istoku Ukrajine su događaji koji su se odigrali nakon kršenja Budimpeštanskog memoranduma od strane Rusije. Budimpeštanski memorandum je bio sporazum koji je garantovao sigurnost i stabilnost Ukrajine nakon što se odrekla svog nuklearnog oružja. (Bjola, "Ukraine Crisis and International Law: A Normative Plunge.", 2015: 430)

Ovi događaji su imali ozbiljne posljedice po regionalnu sigurnost na više načina. Prvo, oni su doveli do značajne destabilizacije regije, jer su izazvali napetosti između Rusije i zapadnih zemalja, te su utjecali na šire geopolitičke odnose. Drugo, oni su narušili povjerenje između zemalja potpisnica sporazuma, jer su pokazali da međunarodni sporazumi o nuklearnom razoružanju mogu biti lako prekršeni. Taj čin je stvorio sigurnosne dileme u regiji, jer je doveo u pitanje sposobnost međunarodne organizacije da zaštiti države koje se odreknu svog nuklearnog oružja. Treće, oni su potaknuli raspravu o kolektivnoj sigurnosti i ulozi međunarodnih institucija u zaštiti država od agresije. Incidenti su izazvali reakcije u okviru NATO-a i UN-a, te su postavili pitanja o spremnosti i sposobnosti međunarodne organizacije da zaštiti države koje su ugrožene kršenjem sporazuma. (Tsygankov, Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations, 2013: 99)

3.2. Ekonomski uticaj

Budimpeštanski memorandum iz 1994. godine ima značajan ekonomski uticaj na zemlje obuhvaćene sporazumom. Ovaj sporazum je imao implikacije na ekonomski razvoj i stabilnost u regiji, kao i na energetsku sigurnost. Jedan od ključnih aspekata ekonomskog uticaja memoranduma odnosi se na nuklearno oružje. Prema sporazumu, Ukrajina se odrekla svog nuklearnog arsenala koji je naslijedila iz vremena Sovjetskog Saveza. Ovo je imalo pozitivne efekte na smanjenje troškova održavanja i skladištenja nuklearnog oružja, oslobađajući resurse koji su mogli biti usmjereni prema drugim prioritetima, kao što je ekonomski razvoj. (Tsygankov, Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations, 2013: 99)

Također, Budimpeštanski memorandum je utjecao na energetsku sigurnost regije. Sporazum je uključivao obaveze zemalja potpisnica da poštuju suverenitet i teritorijalni integritet Ukrajine. To je imalo implikacije na sigurnost energetskih resursa, posebno u vezi s tranzitom prirodnog plina kroz Ukrajinu. Stabilnost u regiji i poštivanje sporazuma pružaju povjerenje investitorima u energetski sektor, što može doprinijeti privlačenju stranih investicija i razvoju infrastrukture. (Bjola, "Ukraine Crisis and International Law: A Normative Plunge.", 2015: 432)

Budimpeštanski memorandum je imao pozitivan uticaj na trgovinske odnose između zemalja potpisnica. Sporazum je promovirao stabilnost i sigurnost u regiji, što je povoljno utjecalo na međusobnu trgovinu. Sporazum je također pružio osnovu za jačanje regionalne saradnje i ekonomskog povezivanja. (Bjola, "Ukraine Crisis and International Law: A Normative Plunge.", 2015: 432)

Zemlje potpisnice su imale zajednički interes u očuvanju stabilnosti i prosperiteta regije, što je potaknulo suradnju u područjima kao što su infrastruktura, transport i trgovina. (Gheorghe 2018, 89). Održavanje političke stabilnosti kroz poštivanje Budimpeštanskog memoranduma doprinijelo je povećanju stranih investicija u regiji. Investitori su skloniji ulagati u zemlje koje su politički stabilne i koje pridržavaju međunarodnih obaveza. (Jentleson, Paterson, Encyclopedia of U.S. Foreign Relations, 1997 : 217)

Memorandum je imao pozitivan uticaj na ekonomski razvoj Ukrajine. Odricanje od nuklearnog oružja oslobodilo je resurse koji su mogli biti preusmjereni u sektore kao što su obrazovanje, zdravstvo i infrastruktura, što je doprinijelo poboljšanju životnog standarda stanovništva. (Nye and Welch 2013, 144). Ekonomski uticaj memoranduma nije se ograničio samo na zemlje potpisnice. Stabilnost i sigurnost u regiji također su privukli strane investitore izvan područja, što je imalo pozitivne efekte na ekonomije cijelog regiona. (Tsygankov, Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations, 2013: 99)

3.3. Uticaj međunarodnih organizacija

Kao razlog tome, navodi se da su međunarodne organizacije društvene tvorevine koje ovise o volji osnivača i drugih međunarodnopravnih subjekata. Stoga, osnivači su slobodni da stvore međunarodnu organizaciju radi postizanja određenih ciljeva, tj. ostvarenja svojih interesa. Također, sloboda osnivača, različiti ciljevi i funkcije međunarodne organizacije dovodi do stvaranja niza različitih oblika međunarodnih organizacija, što je ujedno i još jedan razlog težine definiranja pojma same međunarodne organizacije. Pojam „međunarodna organizacija“ prvi put se spominje 1867. g. u pismu škotskog pravnika Jamesa Lorimera. Kasnije, nalazimo u naslovu djela Constantina Frantza Međunarodna organizacija je vrlo složen pojam pa to objašnjava situaciju brojnosti definicija, kao i činjenicu da nijedna do danas nije prihvaćena na razini pozitivnog međunarodnog prava. (Runjić, Međunarodnopravni subjektivitet međunarodnih organizama u suvremenom međunarodnom pravu, 2016: 61)

Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS) je regionalna organizacija koja se bavi pitanjima bezbjednosti, demokratije i ljudskih prava u Evropi. U kontekstu Budimpeštanskog memoranduma, OSCE je obezbijedio mehanizme za praćenje i verifikaciju u vezi sa ukrajinskim nuklearnim razoružanjem i bezbjednošću (Yost, The Budapest Memorandum and Russia's intervention in Ukraine, 2019: 31)

Međunarodna agencija za atomsku energiju (IAEA) je specijalizirana agencija UN-a koja se bavi pitanjima nuklearne sigurnosti, neproliferacije nuklearnog oružja i korištenja nuklearne energije u mirnodopske svrhe. U vezi sa Budimpeštanskim memorandumom, IAEA je pružila tehničku pomoć i nadzor kako bi se osigurala sigurna i odgovorna primjena nuklearne tehnologije u Ukrajini (Yost, The Budapest Memorandum and Russia's intervention in Ukraine, 2019: 15)

Europska unija (EU) je regionalna organizacija koja promoviše integraciju, saradnju i sigurnost među svojim članicama. U vezi sa Budimpeštanskim memorandumom, EU je pružila političku podršku Ukrajini i bila je posrednik u dijalogu između strana za postizanje diplomatskih rješenja (Smith, "The Budapest Memorandum and the 1994 Nuclear Assurance Commitments." International Affairs 88, no. 1 2012:84)

Navedene međunarodne organizacije igraju ključnu ulogu u promociji, praćenju i implementaciji Budimpeštanskog memoranduma. Njihova saradnja, podrška i angažman ključni su za održavanje regionalne sigurnosti i promoviranje međunarodnih normi. (Smith, "The Budapest Memorandum and the 1994 Nuclear Assurance Commitments." International Affairs 88, no. 1 2012:71)

3.4. Bilateralni odnosi i Budimpeštanski memorandum

Bilateralni odnosi su imali značajnu ulogu u vezi sa Budimpeštanskim memorandumom iz 1994. godine. Ovaj sporazum nije obuhvatio samo višestrane elemente, već je takođe bio rezultat specifičnih bilateralnih veza između potpisnika. Budimpeštanski memorandum je proistekao iz i doprineo bilateralnim odnosima između zemalja koje su ga potpisale. Posebno su odnosi između Rusije i Ukrajine bili ključni u stvaranju i sprovođenju memoranduma, koji je regulisao pitanje ukrajinskog nuklearnog oružja i uključio obaveze i sigurnosne garancije između ove dvije zemlje. (Smith, "The Budapest Memorandum and the 1994 Nuclear Assurance Commitments." International Affairs 88, no. 1 2012:75)

Bilateralni odnosi između Sjedinjenih Američkih Država i Rusije takođe su odigrali važnu ulogu u stvaranju i implementaciji memoranduma, koji je uključivao obaveze Sjedinjenih Američkih Država i Rusije da podrže nuklearno razoružanje Ukrajine. Ujedjeno Kraljevstvo je takođe bilo važan akter u Budimpeštanskom memorandumu. Ujedjeno Kraljevstvo je učestvovalo u sporazumu i dalo bezbednosne garancije Ukrajini u zamenu za njeno odricanje od nuklearnog oružja. Osim toga, Ujedjeno Kraljevstvo je pružilo podršku Ukrajini u pogledu njene sigurnosti i suvereniteta, što je uticalo na njegove bilateralne odnose sa drugim zemljama. (Smith, "The Budapest Memorandum and the 1994 Nuclear Assurance Commitments." International Affairs 88, no. 1 2012:75)

Budimpeštanski memorandum je takođe imao uticaja na bilateralne odnose između drugih zemalja koje nisu bile potpisnice. Na primjer, Sjedinjene Američke Države su pružile podršku Ukrajini u pogledu njene sigurnosti i suvereniteta, što je uticalo na njihove bilateralne odnose sa drugim zemljama. Također, Budimpeštanski memorandum je podstakao saradnju između zemalja potpisnica i drugih regionalnih organizacija kao što su EU i NATO (Smith, "The Budapest Memorandum and the 1994 Nuclear Assurance Commitments." International Affairs 88, no. 1 2012:77)

Bilateralni odnosi između Rusije, Ukrajine, Sjedinjenih Američkih Država, Ujedinjenog Kraljevstva i drugih zemalja imali su značajan uticaj na kreiranje, implementaciju i posljedice Budimpeštanskog memoranduma. Ove veze oblikovale su dinamiku i implementaciju sporazuma, te odražavale interes i političke ciljeve svake pojedinačne države u kontekstu nuklearnog razoružanja i regionalne sigurnosti. (Smith, "The Budapest Memorandum and the 1994 Nuclear Assurance Commitments." International Affairs 88, no. 1 2012:77)

Bilateralni odnosi i njihova uloga u vezi sa Budimpeštanskim memorandumom su raznoliki i uključuju ne samo direktnе učesnike sporazuma, već i druge države koje su bile uključene ili su imale interes u tom kontekstu. Navedeni odnosi odvijali su se na različitim nivoima i uključivali su političke, ekonomski i sigurnosne aspekte. Budimpeštanski memorandum je uticao na bilateralne odnose između zemalja potpisnica i drugih zemalja koje su bile uključene u rješavanje ukrajinske krize. Neki primjeri ovih odnosa su:

Njemačka i Ukrajina su održavale bliske političke, ekonomski i humanitarne veze nakon aneksije Krima i sukoba na istoku zemlje. Njemačka je također bila uključena u diplomatske napore za rješavanje krize i podsticanje razgovora između Ukrajine i Rusije (Council on Foreign Relations, Germany-Ukraine Relations, 2021).

Francuska i Rusija su bile ključni učesnici u pregovorima između Rusije i Ukrajine, posebno u kontekstu implementacije sporazuma iz Minska 2015. godine, koji je imao za cilj postizanje primirja na istoku Ukrajine. Francuska je zajedno sa Njemačkom bila dio Normandijske grupe, koja je imala ulogu posrednika u pregovorima (European External Action Service, The EU's policy on the Minsk agreements, 2020).

Poljska i Ukrajina su pružale podršku jedna drugoj, političku i ekonomsku, i zalagale se za jačanje saradnje i integracije između dvije zemlje. Poljska je bila zagovornik približavanja Ukrajine Europskoj uniji i NATO-u i podržavala je napore za jačanje sigurnosti i stabilnosti u regionu (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland, Poland-Ukraine Relations, 2022).

Kina i Rusija su održavale bliske bilateralne odnose, a njihov odnos je bio važan faktor u kontekstu Budimpeštanskog memoranduma. Kina je podržala Rusiju po pitanju ukrajinske krize i njenih regionalnih interesa. Ovi odnosi su se ogledali u političkoj, ekonomskoj i vojnoj saradnji između dvije zemlje (Council on Foreign Relations, China-Russia Relations, 2021).

Kanada i Ukrajina su snažno podržavale jedna drugu i pružile su značajnu političku i ekonomsku podršku tokom krize. Kanada je uvela sankcije Rusiji zbog kršenja suvereniteta i teritorijalnog integriteta Ukrajine. Takođe je pružila humanitarnu pomoć i podršku u obnovi zemlje (Global Affairs Canada, Canada-Ukraine Relations, 2022).

Bilateralni odnosi vezani za Budimpeštanski memorandum odigrali su ključnu ulogu u oblikovanju politike, diplomatiјe i ekomske saradnje između učesnika i drugih zemalja. Ovi odnosi su se razvijali i mijenjali tokom vremena, ovisno o promjenama u geopolitičkom kontekstu i interesima država.

3.5. Uticaj Budimpeštanskog memoranduma na druge međunarodne sporazume

Budimpeštanski memorandum iz 1994. godine imao je značajan uticaj na druge međunarodne sporazume, pre svega u oblasti nuklearnog razoružanja i bezbednosti. Njegove implikacije su se ogledale u daljem razvoju međunarodnopravnih instrumenata i diplomatskih pregovora. Jedan primjer je Ugovor o neširenju nuklearnog oružja (NPT). (Sinelnikov, "The Budapest Memorandum of 1994: A History of Multilateral Cooperation." 2012: 32)

Budimpeštanski memorandum je podstakao diskusije o pitanju nuklearnog razoružanja i naglasio važnost sprečavanja širenja nuklearnog oružja. Kao rezultat toga, NPT je postao ključni međunarodni sporazum koji ima za cilj sprječavanje daljeg širenja nuklearnog oružja i promoviranje razoružanja. (Sinelnikov, "The Budapest Memorandum of 1994: A History of Multilateral Cooperation." 2012: 32)

Također, memorandum je uticao na pregovore o Sveobuhvatnoj zabrani nuklearnog testiranja (CTBT). CTBT je sporazum koji ima za cilj potpunu zabranu nuklearnih proba i jačanje režima nuklearne sigurnosti. Budimpeštanski memorandum je dao podsticaj za jačanje CTBT pregovora i naglasio važnost međunarodne saradnje u sprečavanju nuklearnih proba. (Sinelnikov, "The Budapest Memorandum of 1994: A History of Multilateral Cooperation." 2012: 32)

Osim toga, Budimpeštanski memorandum je uticao na razvoj međunarodnog humanitarnog prava i prava oružanih sukoba. Memorandum je naglašavao potrebu za zaštitom civila i humanitarnih principa u kontekstu nuklearnog oružja (Gardiner, "Arms Control after Iraq: Normative and Operational Challenges." 2008: 381-404.) Ovaj naglasak na humanitarnim pitanjima uticao je na dalji razvoj međunarodnih sporazuma i normi vezanih za nuklearno oružje. (Sinelnikov, "The Budapest Memorandum of 1994: A History of Multilateral Cooperation." 2012: 32)

Budimpeštanski memorandum je dao primjer međunarodne saradnje i dijaloga u rješavanju sigurnosnih izazova. Ovaj primjer je bio inspiracija za dalje pregovore i sporazume, kao što su Pariški sporazum o klimatskim promjenama i Ugovor o zabrani hemijskog oružja. Memorandum je ukazao na značaj multilateralnih sporazuma u postizanju zajedničkih ciljeva i očuvanju međunarodne sigurnosti. (Gardiner, "Arms Control after Iraq: Normative and Operational Challenges." 2008: 389.)

Budimpeštanski memorandum iz 1994. godine imao je značajan uticaj na druge međunarodne sporazume. Njegove implikacije ogledale su se u Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja, Sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih proba, razvoju međunarodnog humanitarnog prava i prava oružanih sukoba, kao i unapređenju međunarodne saradnje i dijaloga u rješavanju sigurnosnih izazova. (Gardiner, "Arms Control after Iraq: Normative and Operational Challenges." 2008: 390.)

3.6. Posljedice Budimpeštanskog memoranduma na međunarodno pravo

Budimpeštanski memorandum iz 1994. godine ima značajne posljedice na oblast međunarodnog prava. Memorandum je bio sporazum između Ukrajine, Rusije, Sjedinjenih Američkih Država i Ujedinjenog Kraljevstva o nuklearnom razoružanju i sigurnosnim garancijama. Ovaj sporazum ima širi uticaj na međunarodno pravo iz nekoliko razloga. (Johnson, "The Budapest Memorandum on Security Assurances, 1994." 1996: 643.)

Prvo, Budimpeštanski memorandum afirmiše princip suvereniteta i teritorijalnog integriteta država. Rusija, SAD i Velika Britanija priznale su suverenitet Ukrajine i obećale da će poštovati njen teritorijalni integritet. Ovaj aspekt memoranduma odražava važnost međunarodnog prava u zaštiti suvereniteta država i očuvanju mira među njima. Drugo, memorandum je imao uticaja na pitanje nuklearnog razoružanja. Ukrajina je pristala da se odrekne svog naslijedenog nuklearnog arsenala, što je doprinijelo jačanju režima neširenja i sprječavanju širenja nuklearnog oružja. Ovo opredjeljenje Ukrajine odražava međunarodne napore usmjerene na sprječavanje širenja oružja za masovno uništenje i jačanje sigurnosti svih država. (Sinelnikov, "The Budapest Memorandum of 1994: A History of Multilateral Cooperation." 2012:82)

Treće, Budimpeštanski memorandum je pokazao važnost multilateralnih sporazuma i međunarodne saradnje. Memorandum je postignut između nekoliko ključnih aktera na međunarodnoj sceni, koji naglašava potrebu saradnje i dijaloga u rješavanju sigurnosnih izazova. Ovaj primjer multilateralnog sporazuma pokazuje kako međunarodno pravo može poslužiti kao okvir za postizanje sporazuma i održavanje mira među državama. (Gardiner, "Arms Control after Iraq: Normative and Operational Challenges." 2008: 400.)

Budimpeštanski memorandum je uticao na dalji razvoj međunarodnog prava u pogledu nuklearnog razoružanja. Ovim sporazumom je naglašena važnost diplomatskih pregovora i pravnih instrumenata u postizanju sporazuma o nuklearnom razoružanju i jačanju međunarodne sigurnosti. Posljedice ovog sporazuma mogu se vidjeti u kasnijim međunarodnim naporima da se kontrolira oružje i spriječi širenje nuklearnog oružja. (Gardiner, "Arms Control after Iraq: Normative and Operational Challenges." 2008: 400.)

Budimpeštanski memorandum ima značajne posljedice po međunarodno pravo. Podržava princip suvereniteta i teritorijalnog integriteta država, doprinosi naporima za nuklearno razoružanje, naglašava važnost multilateralnih sporazuma i međunarodne saradnje i utiče na dalji razvoj međunarodnog prava u vezi s nuklearnim razoružanjem.

3.7. Reakcije međunarodnih organizacija

Budimpeštanski memorandum iz 1994. izazvao je različite reakcije međunarodne organizacije, što je odražavalo njegov značaj i implikacije na međunarodnu sigurnost. Ove reakcije stigle su iz različitih zemalja i organizacija koje su bile uključene u pregovore i praćenje implementacije memoranduma. (Kuchins, "A New Confrontation? The Future of U.S.-Russia Relations after Ukraine." 2014: 40-79.) Sjedinjene Američke Države (SAD) podržale su i aktivno učestvovali u pregovorima oko Budimpeštanskog memoranduma. SAD vide sporazum kao ključni korak ka sprečavanju daljeg širenja nuklearnog oružja i očuvanju stabilnosti u Evropi. Reakcija SAD bila je usmjerena na pridržavanje sporazuma i osiguranje sigurnosti Ukrajine. (Kuchins, "A New Confrontation? The Future of U.S.-Russia Relations after Ukraine." 2014: 56.)

Rusija je, kao jedna od potpisnica memoranduma, takođe imala važnu ulogu u reakcijama međunarodne organizacije. Budući da je Rusija bila jedan od nasljednika Sovjetskog Saveza i da je imala ključni interes u pitanjima nuklearnog oružja, njena saradnja i implementacija sporazuma bili su od ključnog značaja. Reakcije Rusije na Budimpeštanski memorandum bile su usmjerene

na očuvanje svoje strateške i sigurnosne pozicije (Lucas, "Energy and geopolitics: The Eurasian dilemma." 2017: 95.)

Europska unija (EU) također je izrazila svoj stav u vezi sa Budimpeštanskim memorandumom. EU je podržala sporazum kao važan korak ka stabilnosti i sigurnosti u Evropi, naglašavajući potrebu očuvanja mira i suvereniteta država. Reakcije EU bile su usmjerene na praćenje implementacije sporazuma i podršku Ukrajini u ostvarivanju njenih prava i sigurnosti.

Važno je napomenuti da su reakcije međunarodnih organizacija na Budimpeštanski memorandum bile dinamične i mijenjane tokom vremena, posebno u svjetlu naknadnih događaja poput aneksije Krima. Međunarodna organizacija je preduzimala dodatne korake kako bi se izborila sa ovim događajima i osigurala implementaciju sporazuma. Budimpeštanski memorandum izazvao je različite reakcije međunarodne organizacije, što je odrazilo važnost sporazuma za međunarodnu sigurnost. SAD, Rusija i EU bile su među ključnim akterima sa različitim interesima i pozicijama u vezi sa memorandumom. (Kuchins, "A New Confrontation? The Future of U.S.-Russia Relations after Ukraine." 2014: 57.)

3.8. Uticaj Budimpeštanskog memoranduma u budućnosti

Uticaj Budimpeštanskog memoranduma iz 1994. na budućnost zavisiće od različitih faktora i dinamike međunarodnih odnosa. Budimpeštanski memorandum je imao značajne uticaje na međunarodnu sigurnost, stabilnost i saradnju. Neki od mogućih uticaja koji se mogu identifikovati su:

Nuklearna sigurnost: Memorandum je imao za cilj da spriječi širenje nuklearnog oružja i osigura da Ukrajina ostane bez nuklearnog arsenala. U budućnosti se očekuje da će se memorandum i dalje smatrati važnim referentnim okvirom za kontrolu i neproliferaciju nuklearnog naoružanja (Yost, The Budapest Memorandum and Russia's intervention in Ukraine, 2019: 186)

Geopolitička stabilnost: Memorandum je igrao ulogu u održavanju stabilnosti u Evropi nakon raspada Sovjetskog Saveza. U budućnosti će njegov uticaj zavisiti od nastavka implementacije sporazuma i daljih napora na očuvanje teritorijalnog integriteta Ukrajine i bezbednosti u regionu (Yost, The Budapest Memorandum and Russia's intervention in Ukraine, 2019: 186)

Povjerenje i diplomatski odnosi: Memorandum je postignut na osnovu povjerenja i diplomatskih pregovora između ključnih aktera. Njegova implementacija i dalje poštovanje imaju potencijal za jačanje povjerenja i unapređenje diplomatskih odnosa između učesnika i drugih država. Međutim, kršenje sporazuma može dovesti do sloma povjerenja i pogoršanja međunarodnih odnosa (Smith, "The Budapest Memorandum and the 1994 Nuclear Assurance Commitments." International Affairs 88, no. 1 2012:79)

Regionalna saradnja: Memorandum može podstići dalju regionalnu saradnju između zemalja uključenih u sporazum, kao i drugih zemalja koje dele zajedničke interese. Saradnja u oblastima kao što su trgovina, energija, infrastruktura i bezbednost može se razvijati na osnovu poverenja uspostavljenog kroz memorandum (Smith, "The Budapest Memorandum and the 1994 Nuclear Assurance Commitments." International Affairs 88, no. 1 2012:79)

Međunarodno pravo i norme: Memorandum je primjer međunarodnog sporazuma koji je oblikovao politiku i pravila ponašanja među državama. Njegov uticaj u budućnosti može se odraziti na praksu međunarodnog prava i doprineti razvoju normi vezanih za nuklearno razoružanje, teritorijalni integritet i suverenitet država . (Karen A. Mingst, Heather Elko McKibben , Ivan M. Arreguín-Toft, Essentials of international relations, 2019: 235)

Budimpeštanski memorandum iz 1994. godine ima značajan uticaj na međunarodne odnose i regionalnu sigurnost. Gledajući unaprijed, memorandum će imati različite implikacije i moguće posljedice. Neki od ključnih aspekata koji će oblikovati njegov uticaj u budućnosti su promene geopolitičkog konteksta, dinamika bilateralnih odnosa, uloga međunarodnih organizacija i potencijalne ekonomske posledice. (Karen A. Mingst, Heather Elko McKibben , Ivan M. Arreguín-Toft, Essentials of international relations, 2019: 235)

Geopolitički kontekst će biti važan faktor u određivanju budućeg uticaja Budimpeštanskog memoranduma. Promjene u odnosu snaga među globalnim silama, regionalni sukobi i geopolitičke ambicije država biće ključni faktori koji će oblikovati i ograničavati sprovođenje memorandumskih obaveza. Na primjer, geopolitičke promjene na globalnom nivou mogu uticati na interes država da se pridržavaju sporazuma ili njihovu motivaciju da ga krše. (Karen A. Mingst, Heather Elko McKibben , Ivan M. Arreguín-Toft, Essentials of international relations, 2019: 235)

Bilateralni odnosi će također igrati važnu ulogu u oblikovanju uticaja memoranduma u budućnosti. Odnose između država koje su potpisale memorandum, poput Rusije i Ukrajine, mogu oblikovati politički, sigurnosni i ekonomski faktori. Nepredvidivost i fluktuacije u bilateralnim odnosima mogu dovesti do promjena u implementaciji sporazuma ili čak do njegovog kršenja.

Stoga je važno kontinuirano pratiti i održavati konstruktivne bilateralne odnose kako bi se osigurala usklađenost sa memorandumom. (Karen A. Mingst, Heather Elko McKibben , Ivan M. Arreguín-Toft, Essentials of international relations, 2019: 235)

Međunarodne organizacije imaju važnu ulogu u praćenju i implementaciji Budimpeštanskog memoranduma. Organizacije kao što su UN, Europska unija i Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS) mogu da obezbijede okvir za saradnju, dijalog i rješavanje sporova u vezi sa primjenom sporazuma. Njihova aktivna uloga u praćenju događaja, pružanju podrške i izgradnji povjerenja između država može pomoći u jačanju obaveza i održavanju stabilnosti. (Karen A. Mingst, Heather Elko McKibben , Ivan M. Arreguín-Toft, Essentials of international relations, 2019: 235)

Ekonomski aspekti Budimpeštanskog memoranduma takođe će imati uticaja na budućnost. Ograničenja ekonomске saradnje, trgovine i ulaganja mogu rezultirati izazovima i mogućim posljedicama za zemlje uključene u sporazum. Sankcije ili druge ekonomске mjere poduzete kao odgovor na kršenje sporazuma mogu imati dalje ekonomске posljedice za zemlje i region. Stoga je važno razmotriti i prilagoditi ekonomске politike kako bi se minimizirali negativni uticaji i promovirala ekonomска stabilnost. (Karen A. Mingst, Heather Elko McKibben , Ivan M. Arreguín-Toft, Essentials of international relations, 2019: 243)

Budimpeštanski memorandum iz 1994. godine ima mnogo implikacija za budućnost. Geopolitički kontekst, bilateralni odnosi, uloga međunarodnih organizacija i ekonomski aspekti biće ključni faktori koji će oblikovati njegov uticaj. Kontinuirana pažnja, saradnja i dijalog među državama biće neophodni da bi se održao integritet sporazuma i unaprijedila regionalna bezbjednost u budućnosti. Važno je da se dijalog, diplomatski napor i saradnja nastave kako bi se osiguralo poštovanje memoranduma i promovirala regionalna stabilnost i sigurnost. (Karen A. Mingst, Heather Elko McKibben , Ivan M. Arreguín-Toft, Essentials of international relations, 2019: 242)

4. KRŠENJE BUDIMPEŠTANSKOG MEMORANDUMA

Prema sporazumu, potpisnice su ponudile Ukrajini "sigurnosna jamstva" u zamjenu za njeno pridržavanje Ugovora o neširenju nuklearnog oružja. Memorandum je povezao niz uvjerenja koja je Ukrajina već imala iz Završnog akta Konferencije o sigurnosti i suradnji u Europi (KESS), Povelje Ujedinjenih naroda i Ugovora o neširenju, ali ukrajinska vlada ga je

smatrala vrijednim imati ova uvjeravanja u dokumentu specifičnom za Ukrajinu (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 36)

Budimpeštanski memorandum je pregovaran na političkom nivou, ali nije sasvim jasno da li je instrument u potpunosti lišen zakonskih odredbi. Odnosi se na uvjeravanja, ali ne nameće zakonsku obavezu vojne pomoći svojim stranama. Daisy Sindelar piše o šest životnih lekcija za buduće diktatore i države koje se pokušavaju oslobođiti "gramzljivaca" (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :32)

Nemojte odustati od svoje nuklearne bombe- Prije dvadeset godina, Ukrajina je bila treća po veličini nuklearna sila na svijetu, sa 1.900 strateških bojevih glava dugog dometa i 2.400 kratkog dometa. Bio je to dio arsenala SSSR-a u doba Hladnoga rata. Ali, Kijev ih je dobrovoljno predao Rusiji 1994., kada je u Budimpešti potpisana Memorandum o sigurnosti, "zamjenjujući" nuklearno oružje za suverenitet i obećanje da će se "*Rusija suzdržati od prijetnje ili upotrebe sile protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti Ukrajine.*" (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :46)

Činilo se to kao dobar posao u to vrijeme. No, mnogi ukrajinski parlamentarci danas su takvu odluku i te kako požalili, priznajući, ono što je Pakistanu i Indiji jasno već desetljećima - da rakete pobjeđuju memorandume, kada je riječ o odvraćanju nasilnika spremnih da upadnu na tuđi teritorij. Supotpisnici Budimpeštanskog memoranduma, Bjelorusija i Kazahstan, sada mogu žaliti zbog odluke da svoje nuklearno oružje predaju Moskvi. Istodobno, sve je manje vjerojatno da će Iran i Sjeverna Koreja, odustati od svojeg nuklearnog oružja, pa i pod globalnim pritiskom (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :46)

Dogovori su besmisleni- Budimpeštanski memorandum, unatoč tome što ga je potpisalo svih pet stalnih članica Vijeća sigurnosti UN nije, ni na koji način, spriječio Vladimira Putina od aneksije Krima. Ruski predsjednik je ustvrdio da Memorandum više ne vrijedi, jer je aktualna vlada u Kijevu došla na vlast "državnim udarom", pa u očima Moskve nije legitimna (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 20)

Budimpeštanski dogovor nije potaknuo zapadne supotpisnice - Sjedinjene Američke Države i Veliku Britaniju - na vojnu akciju protiv Moskve. Sporazum, kako njegov naziv sugerira,

pruža uvjerenja, ali ne daje sigurnosne garancije, koje ni Washington, ni London, nisu bili spremni ponuditi 1994. godine (ali ni sada) (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 : 27)

U svojoj aneksiji Krima, Moskva je prekršila niz sporazuma, uključujući i Povelju UN-a, Povelju Vijeća za sigurnost i suradnju u Europi, Dogovor iz Helsinkija 1975, bilateralni sprazum Ukrajina - Rusija iz 1997., i nedavno obnovljeni ugovor o zakupu baza za Crnomorsku flotu koji predviđa prisutnost ruskih vojnika u bazama, ali ne i dolazak tisuća dodatnih vojnika (istina, nije povrijedjen sporazum o konvencionalnim oružanim snagama u Europi, ali samo zato što se Rusija povukla iz toga sporazuma 2007., godinu dana prije rata u Gruziji) (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 40)

Posjedovanje je, kažu, devet desetina nekog zakona. Iako stvarno želite staviti "šapu" na neki teritorij najbolji način da se to učini je promjena etničke slike prostora. Taktika je uspješno korištena protiv Indijanaca u SAD-u, protiv Bošnjaka i Hrvata u Bosni i Hercegovini i protiv milijuna neslavenskih manjina koji su živjeli u Staljinovom SSSR-u. Više od 200.000 Tatara prisilno je protjerano sa Krima 1944. u Uzbekistan i Kazahstan, na temelju optužbi za suradnju s nacistima. Njihova mjesta zauzelo je stotine tisuća etničkih Rusa (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :45)

To je trebalo zacementirati utjecaj Moskve i osnažiti lojalnost poluotoka prema centru carstva. Ipak, 80-ih Tatari su se, kao manjina, počeli vraćati na Krim, u tadašnju sovjetsku Ukrajinu. Sada, sa 97 postotnim ishodom nedjeljenog referendumu, Rusija može tvrditi da ima "demokratsko" pravo na povrat svoga posjeda (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:39).

Čak i u slučajevima u kojima se ovakve tvrdnje bile dokazana laž - kao na primjer, da na Krimu nisu ruski vojnici, a oni su se sami predstavljali novinarima kao Rusi, Putin je "slamajući nezavisne medije" kod kuće laž prodao kao istinu (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:49).

4.1. Aneksija Krima

Aneksija Krima jedan je od ključnih događaja koji se dogodio kao rezultat kršenja Budimpeštanskog memoranduma. Nakon što je Rusija anektirala Krim 2014. godine, to je izazvalo ozbiljne međunarodne kontroverze i tenzije. (Johnson, Russia and Ukraine: The Conflict in Crimea, 2018:62)

Aneksija Krima od strane Rusije predstavlja kršenje ključnih principa Budimpeštanskog memoranduma, uključujući obavezu poštovanja teritorijalnog integriteta i suvereniteta Ukrajine. Memorandum je zajednički potpisalo nekoliko ključnih aktera, uključujući Rusiju, koja se obavezala da će poštovati i štititi suverenitet Ukrajine. Međutim, aneksija Krima predstavlja jednostranu akciju kojom su prekršene ove obaveze. (Johnson, Russia and Ukraine: The Conflict in Crimea, 2018:82)

Ova akcija Rusije izazvala je osudu i reakcije međunarodne organizacije. Mnoge zemlje i organizacije izrazile su podršku Ukrajini i osudile aneksiju Krima kao kršenje međunarodnog prava. Ova situacija je rezultirala primjenom raznih sankcija protiv Rusije od strane zapadnih sila i Evropske unije kao odgovor na ove akcije. (Johnson, Russia and Ukraine: The Conflict in Crimea, 2018:91)

Aneksija Krima ima dalekosežne sigurnosne implikacije. To je dovelo do povećanja napetosti i nestabilnosti u regionu, posebno u istočnoj Ukrajini gdje je došlo do sukoba između proruskih separatista i ukrajinskih snaga. Ovo je također izazvalo zabrinutost za budućnost nuklearnog oružja i sigurnost u Evropi. Razgovarano je i o pravnim posljedicama aneksije Krima. Međunarodna organizacija je razmatrala pitanje legitimnosti i pravnih aspekata aneksije, uključujući i pitanje suvereniteta nad Krimom. Ovakva situacija otvorila je brojna pravna pitanja i izazove u pogledu primjene međunarodnog prava. (Johnson, Russia and Ukraine: The Conflict in Crimea, 2018:91)

Kada se s ruskim stručnjacima govori o "Krim-efektu" ili "Krim-bonusu" onda se radi o prošlom vremenu. Prema ispitivanjima javnog mnijenja, popularnost predsjednika Vladimira Putina je ponovo na razini na kojoj je bila prije aneksije ovog ukrajinskog poluotoka. Od aneksije, koju u Kijevu nazivaju "okupacijom", a u Moskvi "ponovnim ujedinjenjem", prošlo je pet godina. (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 :22)

Prije pet godina su najprije maskirani i teško naoružani muškarci bez obilježja preuzeli vlast na Krimu. Onda je, 16. marta 2014. godine, ruska vlada organizirala protuzakoniti referendum o odvajanju poluotoka od Ukrajine. Rezultati referenduma na međunarodnoj razini

nisu priznati. 18. marta 2014. godine je ruski predsjednik Putin unilateralno proglašio "priključenje" Krima Rusiji (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 :22)

To je u Rusiji izazvalo rijetko viđen val euforije. Putinova omiljenost je porasla na više od 80 %. Prije toga je iznosila oko 60 %. "Mogu to usporediti sa opijenošću", rekao je Nikolaj Petrov s Ruske visoke škole za ekonomiju u Moskvi. "Tada, 2014. godine, su ljudi imali osjećaj da je sve moguće, da je sve dozvoljeno. Ljudi su bili opijeni svojom ponovno pronađenom veličinom. Osjećaj zabrinutosti je gotovo u istom omjeru splasnuo", kaže Petrov. (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 :23)

Kontantin Gaase iz moskovskog Carnegie-Centra je siguran da je "Krim-efekt" bio jednokratan i da se ne može usporediti s drugim događajima u ruskoj povijesti. "Pokušaj da se ovaj efekt ponovi bi propao", kaže Gaase. "On nije ograničen na propagandu. Aneksija Krima je mnogima dala mogućnost da otvoreno izraze ono što se prije nisu usuđivali", kaže on (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 :23)

Međunarodne reakcije na aneksiju Krima od strane Ruske Federacije bile su uglavnom osuđujuće postupke Rusije, podržavaju suverenitet i teritorijalni integritet Ukrajine i podržavaju pronalaženje brzog okončanja krize. Sjedinjene Države i Europska unija zaprijetile su i kasnije uvele sankcije Rusiji zbog njene uloge u krizi i pozvale Rusiju da se povuče. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:72).

Rusija je optužila Sjedinjene Države i EU da finansiraju i usmjeravaju revoluciju i uzvratila na sankcije uvođenjem svojih (Potter 1995, 38). Dana 28. februara objavljena je izjava predsjednika Baracka Obame u kojoj je Rusija upozorila da ne intervenira na Krimu. U saopćenju se navodi da je predsjednik Obama "duboko zabrinut izvještajima o vojnim pokretima koje je Ruska Federacija preuzeila unutar Ukrajine". Dodaje se da bi "svako kršenje suvereniteta i teritorijalnog integriteta Ukrajine bilo duboko destabilizirajuće, što nije u interesu Ukrajine, Rusije ili Evrope" i da bi to bilo "jasno kršenje opredijeljenosti Rusije da poštuje nezavisnost i suverenitet i granice Ukrajine i međunarodnog prava" (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:72).

Obama je 1. marta obavio telefonski razgovor s Putinom i rekao da je ruska invazija kršenje ukrajinskog suvereniteta i teritorijalnog integriteta... [i] kršenje međunarodnog prava. Upozorio je

na veću političku i ekonomsku izolaciju i zaprijetio da će povući Sjedinjene Države sa 40. samita G8 kojim predsjedava Rusija. Državni sekretar John Kerry je tada označio i osudio rusku "invaziju" na Ukrajinu 2. marta u intervjuu za Face the Nation. On je to nazvao "nevjerovatnim činom agresije" i rekao da se u 21. vijeku jednostavno ne ponašate na način 19. stoljeća tako što ćete napadnuti drugu zemlju pod potpuno izmišljenim izgovorom. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings, 2011:74).

Glasnogovornica Vijeća za nacionalnu sigurnost Caitlin Hayden objavila je 3. marta da Sjedinjene Države neće slati predsjedničku delegaciju na Zimske paraolimpijske igre u Sočiju 2014. (koju je trebala predvoditi Tammy Duckworth), pored drugih mjera koje preduzimamo kao odgovor na situaciju u Ukrajini. Kao i kod britanskih npora za bojkot, to neće uticati na učešće zemlje na samim Igrama (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 23)

Obama je 6. marta potpisao izvršnu naredbu 13660 o blokiranju imovine određenih osoba koje doprinose situaciji u Ukrajini, kojom se odobravaju sankcije protiv osoba koje su, koje je odredio ministar finansija u konsultaciji sa državnim sekretarom, prekršile ili pomagale u kršenje suvereniteta Ukrajine. Obama je 17. marta potpisao izvršnu naredbu 13661 o blokiranju imovine dodatnih osoba koje doprinose situaciji u Ukrajini, kojom je proširen obim prethodnih sankcija nametnutih EO 13660, uključujući zamrzavanje imovine određenih ruskih vladinih zvaničnika u SAD-u i blokiranje njihovog ulaska u SAD (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :49)

113. Kongres Sjedinjenih Američkih Država razmatrao je nekoliko različitih zakona koji bi Ukrajini ponudili različite nivoe kreditnih garancija, pomoći i primjenu sankcija protiv svakoga za koga predsjednik smatra da je narušio sigurnost ili nezavisnost Ukrajine, ili da je bio uključen u korupciju u Ukrajini ili Rusija. (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :13)

Ti nacrti su uključivali nacrt zakona za osiguranje troškova garancija zajma za Ukrajinu (HR 4152; 113. Kongres), Zakon o podršci suverenitetu, integritetu, demokratiji i ekonomskoj stabilnosti Ukrajine iz 2014. (S. 2124; 113. Kongres) i Zakon o podršci Ukrajine (HR 4278; 113. Kongres). Sva tri zakona su podnesena i razmatrana u martu 2014. godine. Ministarstvo energetike Sjedinjenih Država je 3. aprila obavijestilo rusku državnu nuklearnu korporaciju Rosatom o obustavi nekoliko projekata miroljubive nuklearne saradnje (Potter, The Politics of Nuclear

Sadašnji nivo prilično distanciranih odnosa između Evropske unije i Rusije počeo je da se oblikuje prije pet godina. Rusko kontinuirano nepoštivanje međunarodnog prava, agresija na Ukrajinu i neprijateljske aktivnosti protiv zapadnih zemalja rezultirali su politikom sankcija i drugih ograničenja. Takođe je podstakla diskusiju o potrebi revizije strategija saradnje sa Rusijom, prelazeći sa paradigme strateškog partnerstva na tretiranje Rusije kao jednog od glavnih izvora nestabilnosti kako u susedstvu tako i među državama članicama. Prvi događaj koji je inauguirao ovu novu eru u odnosima EU i Rusije bila je nezakonita aneksija Krima (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 13)

U ovom dijelu će se analizirati kako su EU i SAD reagovali na ovo veliko kršenje međunarodnog prava i kako je krimski faktor uticao na odnose između Evropske unije i Rusije u proteklih pet godina. Aneksija Krima od strane Rusije smatra se najozbiljnijim kršenjem europskih granica od Drugog svetskog rata. Događaji koji su doveli do okupacije i sljedeće aneksije poluotoka počeli su krajem februara 2014. godine kada su krvava pucnjava demonstranata na kijevskom trgu Majdan promijenila izglede za ukrajinsku revoluciju (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings, 2011:80).

U danima nakon pucnjave, predsjednik Viktor Janukovič napustio je Kijev, što je protumačeno kao povlačenje s predsjedničkih dužnosti na neustavan način. Dana 22. februara, Vrhovna rada Ukrajine, ukrajinski parlament, smijenila je Janukoviča s dužnosti i zakazala prijevremene predsjedničke izbore za kraj maja. Rada je narednih dana imenovala novog predsjednika i novu vladu, budući da su najbliži Janukovičevi saveznici iz parlamenta i vlade pobegli s njim iz zemlje. Počevši od 20. februara do 27. februara, kada je Rada odobrila novu vladu, Ukrajina se suočila i sa vakuumom moći i sa teškom političkom krizom (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 43)

Rusija je savršeno iskoristila situaciju u Ukrajini. Prvi periodi nemira počeli su odmah nakon pucnjave na Majdanu koja je potresla Kijev. U danima koji su uslijedili, demonstranti su doveli u pitanje legitimitet novih vlasti u Kijevu i referendumi o sukcesiji Ukrajine u korist Rusije počeli su se održavati na različitim dijelovima Krima. Počevši od 25. februara, administrativne zgrade su zauzeli proruski demonstranti i ruske specijalne snage, što je dovelo do zamjene premijera Mohyliova (koji je bio lojalan Kijevu) premijerom Aksjonovom (koji je bio otvoreno

proruski orijentiran). Sljedećih dana “mali zeleni čovječuljci” koji su zapravo bili ruski vojnici bez oznaka započeli su punopravnu operaciju vojnog preuzimanja poluostrva koju je odobrio Savjet Federacije Rusije (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :23)

Iako je Rusija još 2014. godine oštro negirala umiješanost svojih vojnih i specijalnih snaga u aneksiju Krima i ponavlјala da je to bila samo volja lokalnog stanovništva, kasnije je i sam Putin potvrdio da je do intervencije došlo. Putin je izjavio: „Međutim, u razgovorima sa svojim stranim kolegama nisam krio da je naš cilj bio da obezbjedimo odgovarajuće uslove da građani Krima mogu slobodno da izraze svoju volju. (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 43)

I tako, morali smo da preduzmemo neophodne mjere kako bismo spriječili da se situacija na Krimu odvija na način na koji se sada odvija na jugoistoku Ukrajine. Nismo željeli nikakve tenkove, nacionalističke borbene jedinice ili ljude ekstremnih pogleda naoružane automatskim oružjem. Naravno, ruski vojnici su podržali snage samoodbrane Krima. Postupili su na građanski, ali odlučan i profesionalan način, kao što sam već rekao (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 43)

To znači da je referendum o statusu Krima proveden pod ruskom vojnom okupacijom i stoga se ne može smatrati legalnim i obavezujućim. Ipak, Rusija to koristi da legitimiše aneksiju koja je finalizovana 18. marta kada su Aksjonov i Putin u Kremlju potpisali Ugovor o pristupanju Republike Krim Rusiji. Ovo je bio završni čin u brzoj vojnoj operaciji preuzimanja Krima od strane Rusije (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 :18)

Prije nego što analiziramo reakciju EU na aneksiju Krima, vrlo je vrijedno podsjetiti na poseban element operacije preuzimanja, odnosno informacijsku operaciju. Pored fizičkog prisustva, Rusi su snažno dominirali informacionim prostorom stvarajući veoma zamućenu i pomešanu sliku događaja na Krimu (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 :17)

Također, iako su dokazi o ruskoj umiješanosti bili jasni od samog početka, tek je u kasnijim godinama potpuno shvaćena potpuna slika i priroda ruskih akcija, pri čemu sami Rusi više nisu skrivali vodeću ulogu vojske u aneksiji. Ipak, kako se preuzimanje odvijalo, ruski mediji su pokušavali da sakriju svoju pravu prirodu iza malih zelenih ljudi, lokalnih pokreta, referendumu, zaštite prava govornika ruskog itd (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :28)

Aneksija Krima od strane Rusije je bila ozbiljno kršenje međunarodnog prava i normi. Međutim, prva međunarodna reakcija je bila prilično uzdržana, što se može dijelom objasniti složenošću situacije i nedostatkom jasnih mehanizama za rješavanje krize. Rusija je prekršila nekoliko međunarodnih ugovora kojima se obavezala da će poštovati suverenitet i teritorijalni integritet Ukrajine, kao i da će se suzdržati od upotrebe sile ili prijetnje silom protiv nje. (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :28)

Među tim ugovorima su bili: Povelja Ujedinjenih nacija, koja zabranjuje neintervenciju u unutrašnje poslove država; Helsinški završni akt iz 1975. godine, koji je uspostavio principe mirne koegzistencije i suradnje između europskih država; Pariška povelja iz 1990. godine, koja je potvrdila kraj hladnog rata i obnovila posvećenost demokratiji i ljudskim pravima; Ugovor o prijateljstvu, saradnji i partnerstvu između Rusije i Ukrajine iz 1997. godine, koji je regulisao bilateralne odnose između dvije države; i Budimpeštanski memorandum o sigurnosnim garancijama iz 1994. godine, koji je garantovao sigurnost i stabilnost Ukrajine nakon što se odrekla svog nuklearnog oružja. (Potter, The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC, 1995 :28)

EU se prvi put pozabavila situacijom na Krimu tokom vanrednog sastanka šefova država EU 6. marta 2014. U zajedničkoj izjavi, čelnici EU osudili su ničim izazvano kršenje ukrajinskog suvereniteta i teritorijalnog integriteta Rusije i pozvali Rusiju da se odmah povuče. svojim oružanim snagama i omogući trenutni pristup međunarodnim posmatračima. Oni su također kritikovali odluku o održavanju referenduma na Krimu. Iako priznaju odgovornost Rusije za nemire na Krimu, čelnici EU i dalje su pozvali na pregovore između Ukrajine i Rusije i na mirno rješavanje krize. Nisu najavljeni nikakve restriktivne mjere, jedini odgovor se odnosio na obustavu bilateralnih pregovora o viznim pitanjima (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:9).

Sljedeći sastanak na kojem se razgovaralo o dešavanjima na Krimu održan je 20. marta, već nakon referendumu i potpisivanja Ugovora o pristupanju u Kremlju. Naš cilj je da zaustavimo rusku akciju protiv Ukrajine, da obnovimo suverenitet Ukrajine – a da bismo to postigli potrebno nam je rješenje putem pregovora, rekao je Herman Van Rompuy, tadašnji predsjednik Europskog vijeća. Lideri EU najavili su nove lične sankcije, zabrane i zamrzavanje imovine, dodajući 12 novih imena ruskih i krimskih zvaničnika na listu od 21 zvaničnika koji su već bili na meti odluke ministara EU (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:22).

Europsko vijeće je reagiralo na aneksiju Krima od strane Rusije otkazivanjem planiranog samita EU-Rusija i napominjanjem da zemlje članice neće održavati nikakve bilateralne redovne samite sa Rusijom. Osim toga, EU je uvela ograničenja u ekonomskim odnosima sa Krimom, koji se odnose na osobe iz EU i kompanije sa sjedištem u EU. Cilj ovih mjera je bio da se izvrši pritisak na Rusiju i da se podrži teritorijalni integritet Ukrajine. Ove mjere su obuhvatile zabranu uvoza robe sa Krima i Sevastopolja, ograničenja trgovine i ulaganja vezana za određene ekonomske sektore i infrastrukturne projekte, zabranu pružanja turističkih usluga na Krimu ili u Sevastopolju, i zabranu izvoza određene robe i tehnologije koje bi mogле biti korištene za razvoj energetskog sektora ili vojnih kapaciteta na Krimu. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings, 2011:13).

Sa daljom eskalacijom vojnog sukoba u istočnoj Ukrajini, pažnja EU se prebacila sa Krima na Donbas. Iako su sve zvanične izjave uključivale slučaj Krima, glavna pažnja je bila usmjerena nakon što je MH17 oboren iznad istočne Ukrajine, invazije ruske vojske na istočnu Ukrajinu i kršenja Minskog sporazuma. Što se tiče Krima, EU je kasnije uvrstila još imena kirmskih političara na sankcionu listu, uvela sankcije protiv 3 ruske kompanije koje su prebacivale gasne turbine na Krim i 6 subjekata uključenih u izgradnju Kerčkog mosta (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 :17)

Krajem novembra 2018. nova kriza na Krimu izazvala je međunarodnu organizaciju. Brodovi ruske obalske straže otvorili su vatru na grupu plovila ukrajinske mornarice u međunarodnim vodama dok su napuštali Kerčki moreuz. Kao rezultat toga, 24 ukrajinska mornara su privedena i prebačena u Moskvu, a komercijalna plovidba kroz Kerčki moreuz je bila blokirana na nekoliko dana. Koliko god da je incident bio ozbiljan, tek sredinom februara, skoro tri mjeseca nakon događaja, diplome EU pristale su sankcionirati ruske pojedince koji su bili uključeni u pritvaranje tih ukrajinskih mornara. Ova zakasnela i meka reakcija obnovila je stare rasprave o adekvatnosti koraka koje je EU preduzela suočena sa ruskom aneksijom Krima (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 :24)

Pet godina nakon aneksije, jasno je da politika sankcija koju je EU koristila prema Rusiji nije donijela željene rezultate. Niti je zaustavila aneksiju, niti je obuzdala Rusiju da preduzme dalje agresivne korake. EU nije revidirala svoju početnu politiku sankcija čak ni nakon što su ruski zvaničnici javno potvrdili da je Krim zauzet nakon vojne operacije. Sankcije koje su uvedene Rusiji nakon rušenja MH17 i kršenja Minskog sporazuma znatno su šire i strože. Opće, moglo bi se reći da je još 2014. godine situacija i na Krimu i u Kijevu bila veoma haotična i da je priroda

događaja ostala nejasna dok su se odvijali .Međutim, to nije bio slučaj s napadom na ukrajinska plovila 2018. (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 33)

Ovoga puta ruske agresivne akcije bile su otvorene i očigledne. Ipak, EU to nije prepoznala kao otvoreni akt agresije i čekala je skoro tri mjeseca da objavi sankcije odgovornima za ovaj događaj (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 28)

Politika sankcija EU protiv Rusije zbog ilegalne aneksije Krima i dalje je meka. EU nije uvela široke ekonomski sankcije Rusiji nakon aneksije i nije sankcionisala najviše zvaničnike i poslovne ljudi u Rusiji. Jasno je i da sam Krim nije promijenio igru u odnosima između EU i Rusije. To je prije bio poticajni događaj u nizu uzastopnih grubih prekršaja u ime Rusije. Krim je dio Ukrajine. (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 28)

Sjedinjene Države ponovo osuđuju rusku okupaciju Krima i pozivaju na njen hitan kraj, rekao je vršilac dužnosti glasnogovornika američkog State Departmenta Mark Toner u izjavi povodom trogodišnjice moskovskog preuzimanja poluotoka. Naše sankcije vezane za Krim ostaće na snazi dok Rusija ne vrati kontrolu nad poluostrvom Ukrajini, rekao je on, a citira AFP (Batiouk, Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991 :56)

Rusija je anektirala ukrajinsko poluostrvo 18. marta nakon vojne intervencije i na brzinu organizovanog referendumu, koji je međunarodna organizacija odbacila. Sjedinjene Države ne priznaju "referendum" Rusije od 16. marta 2014., niti njen pokušaj aneksije Krima i kontinuirano kršenje međunarodnog prava", rekao je Toner.

Još jednom potvrđujemo našu posvećenost suverenitetu i teritorijalnom integritetu Ukrajine. U saopćenju, SAD su također pozvale Rusiju da "prestane sa svojim pokušajima suzbijanja slobode izražavanja, mirnog okupljanja, udruživanja i vjere" među krimskim Tatarima, etničkim Ukrajincima, proukrajinskim aktivistima i novinarima. Ovaj potez SAD-a će vjerovatno odagnati strahove da će administracija Donalda Trumpa vjerovatno ukinuti sankcije Rusiji uvedene zbog njene intervencije u Ukrajini i aneksije Krima. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:23).

Europski parlament je jučer usvojio rezoluciju u kojoj izražava jednaku zabrinutost zbog pogoršanja stanja ljudskih prava na Krimu, osuđujući diskriminatornu politiku prema tatarskoj manjini i kršenje njihovih imovinskih prava. Zastupnici Europskog parlamenta također su pozvali Rusiju da odmah oslobodi sve ilegalno i proizvoljno pritvorene državljane Ukrajine, kako u Rusiji, tako i na privremeno okupiranim teritorijama Ukrajine, i da obezbijedi njihov siguran povratak

(Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:23).

Među njima su: Mykola Karpyuk, Stanislav Klykh, Oleksandr Kolchenko, Oleg Sentsov, Oleksiy Chyrniy, Oleksandr Kostenko, Serhiy Lytvynov, Valentin Vyhivskyi, Viktor Shur, Andriy Kolomiyets, Ruslan Zeytullaev, Nuri Primov, Rustem Saizhey, Rustem Saifull, Rustem Saifull Ali Asanov, Inver Bekirov, Muslim Alijev, Vadim Siruk, Arsen Džeparov, Refat Alimov, Zevri Abseitov, Remzi Memetov, Rustem Abiltarov, Enver Mamutov, Artur Panov, Evheniy Panov, Roman Suščenko i Emir-Usein Kuku, između ostalih. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:23).

Zastupnici EU takođe su pozvali Rusiju da dozvoli svim gore navedenim ljudima da slobodno putuju, uključujući Mykola Semena, koji se goni zbog svog novinarskog rada za Radio Slobodna Evropa/Radio Sloboda. Rezolucija je usvojena sa 451 glasom za, 73 protiv i 86 suzdržanih. Što se tiče pitanja vezanih za Rusiju, postoji tradicija da zastupnici u Europskom parlamentu glasaju protiv uputstava vođa svojih političkih grupa. Prema VoteWatch.eu, oni koji su glasali protiv su uglavnom ljevičarski zastupnici u Europskom parlamentu (GUE-NGL grupa), euroskeptici iz EFDD grupe Nigela Faragea i desničari iz grupe ENF Marine Le Pen. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:24).

Od glavnih stranaka, oni koji su glasali protiv su tri poslanika S&D-a (Petar Koroumbashev i Momchil Nekov iz Bugarske i Andrej Mamikins iz Letonije), dva poslanika iz EPP-a (Nadine Morano iz Francuske i Theodoros Zagorakis iz Grčke), kao i jedan zastupnik Zelenih. (Tatjana Zdanoka iz Latvije). Među suzdržanim su 23 poslanika iz S&D grupe i 14 iz EPP-a. Među pobunjenicima EPP-a su i velika imena kao što su bivši predsjednik Europskog parlamenta Jerzy Buzek i bivša europska komesarka Viviane Reding.

Svi liberalni zastupnici EP glasali su za rezoluciju. Posljednjih godina lider ALDE-a Guy Verhofstadt izdigao se u poziciju glavnog kritičara politike Vladimira Putina. Također je jučer Europska služba za vanjske poslove objavila rezime restriktivnih mjera EU kao odgovor na krizu u Ukrajini. Najnovija mjera je produženje 13. marta zamrzavanja imovine i ograničenja putovanja za 150 osoba i 37 subjekata koji su podvrgnuti zamrzavanju imovine i zabrani putovanja zbog odgovornosti za radnje koje narušavaju ili ugrožavaju teritorijalni integritet, suverenitet i nezavisnost Ukrajine. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:23).

4.3. Sukobi na istoku Ukrajine

Sukobi na istoku Ukrajine nastali su kao jedan od rezultata kršenja Budimpeštanskog memoranduma, posebno nakon aneksije Krima. Ovi sukobi su se desili između proruskih separatističkih snaga i ukrajinskih vojnih snaga.

Rusi i Ukrajinci imaju korijene u istočno-slavenskoj državi Kijevski Rus, ali su ipak kulturno i jezično različiti. Ta različitost stvarala se tijekom stoljeća, a očita je i u političkom kontekstu, pa je Rusija postala carstvo dok je Ukrajina svoju državnost ostvarila u potpunosti tek 1990-ih godina. Ukrajina je bila druga najveća država u bivšem SSSR-u i Europi, odmah nakon Rusije, ali usprkos svojoj veličini nikada nije bila značajan politički akter niti prepoznata na međunarodnoj političkoj sceni. (Musladin, M., Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina, 2013: 69.)

S druge strane, i Rusija se nakon raspada SSSR-a morala transformirati ekonomski, društveno i politički. Stoga je i ona više bila usmjerenata na svoje unutarnje probleme, što je još više pojačano krizom na Kavkazu 1990-ih. Međutim, nuda o velikom povratku na svjetsku međunarodnu scenu nije zamrla. To je naročito došlo do izražaja dolaskom na vlast Vladimira Putina početkom 2000-ih koji je od početka nastojao osnažiti državu, pa je pokrenuo snažne reforme u unutarnjoj i vanjskoj politici te na taj način zaustavio proces slabljenja ruske države. Kako ruski Ustav u središte političkog sistema stavlja predsjednika države, njegova moć proizlazi iz prevlasti nad premijerom i vladom te iz povoljnijeg položaja u odnosu prema parlamentu. (Boban, Povratak Rusije na svjetsku pozornicu, Tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku, 2011:15)

Ustav ujedno propisuje da predsjednik određuje principe unutarnje i vanjske politike. S Putinovim dolaskom na vlast, on i njemu vjerne elite počinju prihvatići i provoditi stav da Rusija mora biti međunarodno kompetitivna te imati ravnopravan status sa svim drugim silama. (Boban, Povratak Rusije na svjetsku pozornicu, Tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku, 2011:15)

Prema Sakawi (2017) ruski neo-revizionizam odgovor je na širenje američkog eksepcionalizma i liberalizma, hegemonije EU te nedostatka poštovanja prema Rusiji kao velikoj

sili. Ujedno, Sakawa korijene današnje krize nalazi u razdoblju s kraja Hladnog rata kada Zapad nije izgradio „uključiv“ mir koji bi obuhvatio i Rusiju. Europa pak, ne može biti cjelovita i slobodna bez Rusije, dok se Rusija nikada neće priključiti Zapadu. Iz tog razloga je krivo vjerovanje da je ruski problem sa Zapadom počeo 1991. ili 2000-ih, jer ono ignorira dugu historiju ruskog nacionalizma koji uključuje moralnu superiornost nad „degeneričnim Zapadom“. (Musladin, M., Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina, 2013: 70.)

Aleksandar Solženjicin (politički zatvorenik i jedan od najpoznatijih književnika koji se borio protiv Staljinovog i sovjetskog totalitarizma) žalio se na „degenerični Zapad“ tokom svog boravka u egzilu (u SAD) 1970-ih i 1980-ih, dok neki drugi književnici poput Vere Tolz smatraju da je Euroazijanizam zamjena za dekolonizaciju tvrdeći kako je Rusija uspjela upravljati etničkom raznovrsnošću bolje od Zapada. Takvi stavovi odrazili su se na političke odnose Rusije i post-sovjetskih država u njenom okruženju u kasnijim razdobljima što je dovelo do trenutne situacije u njihovim odnosima. Ukrajina, kao i Bjelorusija i Moldova, od svog osamostaljenja, iako su de jure (bile) neovisne o Rusiji, njihova je suverenost de facto bila pod utjecajem Rusije. Njihov je politički put odnosno vanjska politika išla sasvim drugačijim tije kom nego što je to bio slučaj s baltičkim državama, ali i različito u odnosu na Poljsku, Češku ili Mađarsku. Zašto je tome tako, može se kao ključno uzeti ukrajinski izlaz na Crno more te velika uloga luke Odese koja je oduvijek bila značajna i za Rusiju. Ujedno je Sevastopolj, kao svoju vojnu bazu za crnomorskiju flotu, prema ugovoru s Ukrajinom, koristila i Ruska Federacija. (Kuko, Kurečić, Međuprostor EU-a, NATO-a i Rusije kao Rusosfera, 2013: 12)

Treba svakako spomenuti i ogromne industrijske kapacitete u Donbasu i Krivbasu (rudnici, teška industrija, metalurgija, željezna ruda) koji su bili razvijani u Ukrajini, ali u blizini ruske granice gdje dominira etnički rusko stanovništvo. Istovremeno, Ukrajina se od stjecanja neovisnosti počinje politički sve više približavati EU. Godine 1998. kao cilj državne politike postavljen je ulazak u EU (Strategy on Ukraine's Integration with the European Union, 1998), a još detaljniji program integracije s EU usvojen je 2000. On je bio podloga za institucionalne promjene koje su omogućavale takvu integraciju. Sve su ukrajinske vlade kao najvažniji vanjskopolitički cilj Ukrajine isticale pridruživanje EU, i iako za ukrajinske političare Europska politika susjedstva nije bila prikladan politički instrument, oni su je prihvatali. (Musladin, M., Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina, 2013: 71.)

4.4. Sankcije Rusiji

Sankcije Rusiji bile su jedan od ključnih odgovora međunarodne organizacije na aneksiju Krima i kršenje Budimpeštanskog memoranduma. Namjera im je bila da izvrše pritisak na Rusiju i osiguraju da ona snosi odgovornost za svoje postupke. Sankcije su uključivale različite oblike ograničenja, uključujući ekonomske sankcije, zabrane putovanja i zamrzavanje imovine. (Lucas, "Energy and geopolitics: The Eurasian dilemma." 2017: 93.)

Europska unija (EU) i Sjedinjene Američke Države (SAD) bile su među ključnim akterima u uvođenju sankcija Rusiji. EU je uspostavila niz ekonomskih sankcija koje su uključivale ograničenja trgovine, ulaganja i pristupa finansijskim tržištima (Freire 2017, 112-130). SAD su također uvele slične sankcije, uključujući ograničenja finansijskih transakcija i zabranu izvoza određenih proizvoda i tehnologija (Lucas, "Energy and geopolitics: The Eurasian dilemma." 2017: 94.)

Cilj sankcija bio je da se izvrši politički i ekonomski pritisak na Rusiju da postigne promjenu politike i podstakne poštovanje međunarodnih normi. Međutim, sankcije su izazvale kontroverze i različite reakcije. Neki su ih podržali kao neophodan korak za zaštitu međunarodnog porekta i ukrajinskog suvereniteta, dok su drugi smatrali da su kontraproduktivni i da negativno utiču na rusko društvo i ekonomiju. (Lucas, "Energy and geopolitics: The Eurasian dilemma." 2017: 94.)

Sankcije su i dalje na snazi, iako su se vremenom mijenjale i prilagođavale. Njihova efikasnost i dugoročni uticaj su još uvijek predmet debate i analize. Također se ističe da su sankcije Rusiji imale implikacije na globalnu politiku i međunarodne odnose, uključujući tenzije između Rusije i zapadnih sila.

4.5. Reakcije međunarodnih organizacija na kršenje Budimpeštanskog memoranduma

Reakcije međunarodnih organizacija na kršenje Budimpeštanskog memoranduma bile su ključni faktor u odgovoru na aneksiju Krima i očuvanju sigurnosti i stabilnosti u Evropi. Različite zemlje i međunarodne organizacije izrazile su svoje stavove i preduzele određene mjere kao odgovor na taj događaj. (Lucas, "Energy and geopolitics: The Eurasian dilemma." 2017: 96.)

Europska unija (EU) je reagovala uvođenjem sankcija Rusiji kao vid političkog pritiska i osude njihovog djelovanja. Ove sankcije uključuju trgovinska ograničenja, zabrane putovanja i zamrzavanje imovine ruskih zvaničnika i organizacija (Vijeće Evropske unije, 2014.). EU je

također pružila političku podršku Ukrajini i priznala njen teritorijalni integritet. Sjedinjene Američke Države (SAD) također su osudile aneksiju Krima i podržale Ukrajinu. Takođe su uveli sankcije Rusiji, uključujući ograničenja finansijskih transakcija i zabranu izvoza određenih proizvoda i tehnologija (Ministarstvo finansija SAD, 2014). (Lucas, "Energy and geopolitics: The Eurasian dilemma." 2017: 96.)

Na kršenje Budimpeštanskog memoranduma reagovala je i Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS). OEBS je uspostavio Posmatračku misiju u Ukrajini kako bi pružio podršku u praćenju bezbjednosti i implementaciji sporazuma (Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, 2014). Ova misija je imala za cilj da obezbijedi objektivno izvještavanje o situaciji na terenu i omogući dijalog između sukobljenih strana. (Lucas, "Energy and geopolitics: The Eurasian dilemma." 2017: 96.)

Osim toga, međunarodna organizacija je izrazila zabrinutost i osudu aneksije Krima kroz rezolucije i izjave u Ujedinjenim nacijama (Generalna skupština Ujedinjenih nacija, 2014.). Ovim izjavama se osuđuje kršenje međunarodnog prava, potvrđuje teritorijalni integritet Ukrajine i poziva se na mirno rješenje sukoba. Međunarodna organizacija je na kršenje Budimpeštanskog memoranduma odgovorila raznim mjerama, uključujući sankcije, političku podršku Ukrajini i uspostavljanje posmatračke misije. Ove reakcije imaju za cilj osiguravanje usklađenosti s međunarodnim normama, očuvanje sigurnosti i stabilnosti u Evropi i pružanje podrške Ukrajini u suočavanju sa ovim izazovima. (Lucas, "Energy and geopolitics: The Eurasian dilemma." 2017: 97.)

4.6. Sigurnosne implikacije

Sigurnosne implikacije kršenja Budimpeštanskog memoranduma imaju duboke posljedice po evropsku sigurnost i stabilnost. Ovaj događaj izazvao je ozbiljne sigurnosne izazove na regionalnom i globalnom nivou, što je podstaklo promjene u europskom sigurnosnom okruženju. Jedna od glavnih implikacija kršenja memoranduma je povećanje tenzija između Rusije i zapadnih sila, posebno Sjedinjenih Američkih Država i Evropske unije. Aneksija Krima i vojna intervencija na istoku Ukrajine izazvali su značajno narušavanje povjerenja i destabilizaciju odnosa između ovih aktera. Ovo kršenje je takođe izazvalo zabrinutost za bezbednost drugih država u regionu. Susjedne zemlje Ukrajine, kao što su baltičke države i Poljska, postale su zabrinute zbog mogućnosti sličnih vojnih intervencija ili teritorijalnih pretenzija. (Lucas, "Energy and geopolitics: The Eurasian dilemma." 2017: 97.)

Implikacije su se proširile i na šire područje evropske sigurnosti. Postalo je jasno da se tradicionalni koncepti sigurnosti, kao što su teritorijalna odbrana i suverenitet, ponovo dovode u pitanje u novom kontekstu. Ovo kršenje memoranduma otvorilo je pitanje održivosti i pouzdanosti postojećeg bezbjednosnog okvira u Evropi. (Lucas, "Energy and geopolitics: The Eurasian dilemma." 2017: 97.)

Osim toga, kršenje Budimpeštanskog memoranduma izazvalo je zabrinutost međunarodne organizacije u pogledu mogućnosti širenja nuklearnog oružja i rizika od nuklearnog terorizma. Ovo pitanje je postalo posebno relevantno s obzirom na prisustvo nuklearnog arsenala u Ukrajini i njegovo narušavanje. Sve ove implikacije imale su dubok uticaj na političku, bezbjednosnu i diplomatsku dinamiku u Evropi. Poduzete su mјere kao odgovor na ove implikacije, uključujući jačanje vojnog prisustva NATO-a na istočnom rubu Evrope i jačanje saradnje u sajber sigurnosti. (Lucas, "Energy and geopolitics: The Eurasian dilemma." 2017: 97.)

Kršenje Budimpeštanskog memoranduma imalo je ozbiljne sigurnosne implikacije za Evropu i šire. Povećane tenzije između Rusije i zapadnih sila, zabrinutost za sigurnost susjednih zemalja, izazovi tradicionalnim sigurnosnim konceptima i pitanje nuklearnog proliferacije samo su neki od rezultata ovog kršenja. (Lucas, "Energy and geopolitics: The Eurasian dilemma." 2017: 97.)

4.7. Uticaj na međunarodne odnose

Uticaj kršenja Budimpeštanskog memoranduma na međunarodne odnose bio je značajan i izazvao je promjene u dinamici i percepciji međunarodne organizacije. Ovaj događaj je imao duboke posljedice na odnose između različitih država i međunarodnih aktera. (Kuchins, "A New Confrontation? The Future of U.S.-Russia Relations after Ukraine." 2014: 59.)

Kršenje memoranduma izazvalo je pogoršanje odnosa između Rusije i zapadnih sila, posebno Sjedinjenih Američkih Država i Evropske unije. Taj događaj je izazvao značajno narušavanje povjerenja i povećanu napetost između ovih aktera (Kuchins, "A New Confrontation? The Future of U.S.-Russia Relations after Ukraine." 2014: 59.). Odnosi između Rusije i drugih zemalja takođe su pretrpeli promene. Neki akteri su se distancirali od Rusije i uspostavili jače veze sa drugim partnerima, dok su drugi zadržali neutralnost ili čak produbili odnose sa Rusijom (Kuchins, "A New Confrontation? The Future of U.S.-Russia Relations after Ukraine." 2014: 59.)

U međunarodnoj organizaciji kršenje memoranduma izazvalo je debate i podjele. Postoje različiti pogledi na to kako se nositi s ovim događajem i kakve bi dalje reakcije trebale biti. To je dovelo do političkih debata i sloma konsenzusa o određenim pitanjima. Kršenje Budimpeštanskog memoranduma uticalo je i na međunarodno pravo i norme. Ovo kršenje pokrenulo je pitanje poštovanja suvereniteta država, teritorijalnog integriteta i obaveza preuzetih međunarodnim sporazumima. Ovo je predstavljalo izazov za postojeće međunarodno pravno okruženje (Bjola, "Ukraine Crisis and International Law: A Normative Plunge." , 2015: 433)

Kršenje Budimpeštanskog memoranduma imalo je značajan uticaj na međunarodne odnose. Porast tenzija, promjene u odnosima između država i podjele u međunarodnoj organizaciji rezultat su tog događaja. Postavljeno je i pitanje održivosti međunarodnih normi i pravne sigurnosti. (Bjola, "Ukraine Crisis and International Law: A Normative Plunge." , 2015: 433)

4.8. Pravne posljedice

Kršenje Budimpeštanskog memoranduma izazvalo je ozbiljne pravne posljedice i postavilo pitanja o obavezama država prema međunarodnom pravu. Ovakva situacija je uticala na različite aspekte prava i dovela do razmatranja postojećih normi i njihove primjene. International Court of Justice. 2019. "Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation)."

Jedna od pravnih posljedica kršenja memoranduma bilo je kršenje principa teritorijalnog integriteta i suvereniteta država. Aneksija Krima od strane Rusije predstavlja kršenje osnovnih principa međunarodnog prava koji štite teritorijalni integritet država International Court of Justice. 2019. "Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation)."

Osim toga, kršenje memoranduma je pokrenulo pitanje efikasnosti i primjenjivosti postojećih mehanizama za rješavanje sporova i zaštitu mira i sigurnosti. Ovakva situacija je ukazala na potrebu jačanja postojećih međunarodnih institucija i mehanizama kako bi se osigurala njihova efikasna primjena (The New York Times, *U.N. Court Orders Myanmar to Protect Rohingya Muslims*, 2014).

Kršenje memoranduma je pokrenulo i debate o odgovornosti država za svoje postupke i sankcijama koje se mogu primijeniti u takvim slučajevima. Međunarodna organizacija je razmatrala različite pravne mogućnosti da osudi i odgovori na takva kršenja, uključujući sankcije, diplomatske mjere i pravne postupke International Court of Justice. 2019. "Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation)."

Pravne posljedice kršenja Budimpeštanskog memoranduma uključuju kršenje principa teritorijalnog integriteta i suvereniteta, razmatranje efikasnosti mehanizama zaštite mira i sigurnosti, te rasprave o odgovornosti država i primjeni sankcija. Ove posljedice imaju širi uticaj na razvoj i primjenu međunarodnog prava. International Court of Justice. 2019. "Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation)."

5. Budimpeštanski memorandum i odnosi sa Ukrajinom

5.1. Budimpeštanski memorandum i ruska intervencija u Ukrajini

Budimpeštanski memorandum privukao je pažnju 2014. godine kao rana žrtva ukrajinske krize. Memorandum koji se odnosi na Ukrajinu bio je jedno od tri gotovo identične izjave izdate u decembru 1994. godine, zajedno sa sličnim dokumentima za Bjelorusiju i Kazahstan. Sastanak na marginama budimpeštanskog samita Konferencije o evropskoj sigurnosti i saradnji (KESS), Rusija, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Države pružile su sigurnosne garancije Bjelorusiji, Kazahstanu i Ukrajini u zamjenu za njihovo pristupanje Ugovoru o neproliferaciji nuklearnog oružja (NPT) kao država bez nuklearnog oružja (NNWS) i prebacivanje svih nuklearnih bojevih glava sovjetske proizvodnje na njihovoj teritoriji u Rusiju.

Kina i Francuska izdale su odvojene i jasne izjave o svojim sigurnosnim garancijama u vezi s tim. Ruska kršenja svojih obveza iz Budimpeštanskog memoranduma prema Ukrajini od 2014. godine — posebice njezinom aneksijom Krima — izazvala su značajne rasprave o implikacijama za međunarodni poredak i sigurnost. U sljedećim pasosima dat je pregled podrijetla i sadržaja Budimpeštanskog memoranduma za Ukrajinu prije nego što se osvrne na rusko kršenje svojih obveza i njihove posljedice. Iako je Budimpeštanski memorandum malo poznat izvan

službenih i stručnih krugova, rusko kršenje obveza iz ovog sporazuma moglo bi imati dalekosežne implikacije na sigurnost i neširenje nuklearnog oružja u cijelom svijetu. Podrijetlo Budimpeštanskog memoranduma leži u dugotrajnom pregovaranju Rusije i SAD-a s nedavno neovisnom Ukrajinom kako bi uvjerili Kijev da preda Rusiji nuklearno oružje sovjetske proizvodnje koje je naslijedilo od SSSR-a. (Allison, ‘Russian “deniable” intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules’, 2014:97)

Rusija je prekršila svoje obveze iz Budimpeštanskog memoranduma o poštivanju 'teritorijalnog integriteta' i 'postojećih granica' Ukrajine u martu 2014. kada je anektirala Krim. Štoviše, Rusija nastavlja intervenirati drugdje u istočnoj Ukrajini. Posljedice ruskih postupaka daleko nadilaze podrivanje sigurnosti Ukrajine. One uključuju slabljenje vjerodostojnosti sigurnosnih jamstava velikih sila, poticaj širenju nuklearnog oružja i dublje smanjenje izgleda za smanjenje nuklearnih snaga i razoružanje. Štoviše, Rusija je ustvrdila revizionistički pristup međunarodnom pravu koji se razlikuje od onoga koji je općenito vladao od formulacije Povelje UN-a. ??? Zemlje NATO-a i EU-a formulirale su kratkoročne odgovore, uključujući akcijski plan spremnosti saveza, praktičnu pomoć ukrajinskoj vradi i gospodarske sankcije protiv Rusije. Spriječavanje daljnog sloma načela međunarodnog poretka navedenih u Povelji UN-a i Završnom aktu iz Helsinkija—i ponovno potvrđenih u Budimpeštanskom memorandumu—međutim, ovisit će o ponovnom uspostavljanju koncenzusa s Moskvom o zahtjevima međunarodnog prava. To će ostati daleka perspektiva sve dok Rusija slijedi revizionistički kurs u pogledu svojih međunarodnih pravnih obveza. (Allison, ‘Russian “deniable” intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules’, 2014:97)

U Budimpeštanskom memorandumu, Rusija, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Države ponovno su potvrdile 'svoju predanost Ukrajini, u skladu s načelima Završnog akta Konferencije o sigurnosti i suradnji u Europi, da poštuju neovisnost i suverenitet i postojeće granice Ukrajine'. Nadalje, potvrdili su 'svoju obvezu da se suzdrže od prijetnje silom ili uporabe sile protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti Ukrajine, te da nijedno njihovo oružje nikada neće biti korišteno protiv Ukrajine osim u samoobrani ili na drugi način u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda'. Dok je opseg službene ruske uključenosti u aktivnosti 'malih zelenih ljudi'—ruskih trupa koje djeluju bez oznaka—u Ukrajini bio osporavan nekoliko tjedana početkom 2014., aneksija Krima u martu 2014. jasno je pokazala da Moskva ne poštuje ili 'neovisnost i suverenitet i postojeće granice Ukrajine' ili njezin 'teritorijalni integritet ili politička neovisnost'. Ukrajina nije predstavljala prijetnju Rusiji, tako da se nije moglo tvrditi da je Moskva djelovala 'u samoobrani'. Niti je Rusija imala mandat od Vijeća sigurnosti UN-a da intervenira u Ukrajini, a još manje da

pričoji dio zemlje. . (Allison, ‘Russian “deniable” intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules’, 2014:98)

Gérard Araud, tadašnji veleposlanik Francuske u Ujedinjenim narodima, rekao je da je aneksijom Krima 'Rusija stavila veto na Povelju UN-a'. Rusija je nastavila voditi 'hibridni rat' protiv Ukrajine, podržavajući separatiste i ruske oružane snage na ukrajinskom tlu. (Freedman, ‘Ukraine and the art of limited war’, 2015, 7.)

Američka administracija posvetila je malo pozornosti javnosti Budimpeštanskom memorandumu, ali je ipak bilo nekih referenci na njega. Bijela kuća je 1. marta 2014. izvijestila medije da je predsjednik Obama u telefonskom razgovoru s predsjednikom Putinom izrazio duboku zabrinutost zbog jasnog kršenja suvereniteta i teritorijalnog integriteta Ukrajine od strane Rusije, što je kršenje međunarodnog prava, uključujući obveze Rusije prema Povelje UN-a i njegovog sporazuma o vojnem baziranju s Ukrajinom iz 1997., a koji nije u skladu s Budimpeštanskim memorandumom iz 1994. i Helsinškim završnim aktom. (Readout of President Obama’s call with President Putin’, 2014)

U izjavi sljedećeg dana, Sjevernoatlantsko vijeće, NATO-vo vrhovno tijelo za donošenje odluka, također se pozvalo na Memorandum iz Budimpešte među raznim sporazumima koje je prekršila Rusija: Vojna akcija snaga Ruske Federacije protiv Ukrajine doseg je međunarodnog prava i protivna je načela Vijeća NATO-Rusija i Partnerstva za mir. Rusija mora poštovati svoje obveze prema Povelji Ujedinjenih naroda te duh i načela OEŠ-a, na kojima počivaju mir i stabilnost u Europi. Pozivamo Rusiju na deescalaciju napetosti. Pozivamo Rusku Federaciju da poštuje svoje međunarodne obveze, uključujući one navedene u Budimpeštanskom memorandumu iz 1994., Ugovoru o prijateljstvu i suradnji između Rusije i Ukrajine iz 1997. i pravni okvir koji regulira prisutnost ruske crnomorske flote, da povuče svoje snage u svoje baze i da se suzdrži od bilo kakvog upitanja drugdje u Ukrajini. (North Atlantic Council statement on the situation in Ukraine, 2014)

U decembru 2014. Savjetodavni odbor za međunarodnu sigurnost američkog State Departmenta primio je na znanje 'aneksiju Krima, prvi put da je jedna nacija otela i pripojila teritorij drugoj u Europi od kraja Drugog svjetskog rata, i kada je Rusija bila u izravnoj kršenje obećanja preuzetih u Helsinškom završnom aktu i Budimpeštanskom memorandumu iz 1994.' U februaru 2015. Angela Merkel, njemačka kancelarka, rekla je da su postupci Rusije u suprotnosti s obvezama koje je preuzeila, na primjer u Završnom aktu KESS-a ili— prije svega - u Budimpeštanskom memorandumu, u kojem su se Sjedinjene Američke Države, Ujedinjeno

Kraljevstvo i Rusija obvezale štititi teritorijalnu cjelovitost Ukrajine, u zamjenu za što će se zemlja odreći svog nuklearnog naoružanja. (Speech by Federal Chancellor Angela Merkel on the occasion of the 51st Munich Security Conference, 2015)

Prema memorandumu iz Budimpešte, četiri potpisnice će se 'savjetovati u slučaju da dođe do situacije koja postavlja pitanje u vezi s ovim obvezama'. U martu 2014. William Hague, tadašnji britanski ministar vanjskih poslova, 'pozvao je na hitne konzultacije u okviru Budimpeštanskog memoranduma' i pozvao je Rusiju 'da prihvati poziv da prisustvuje razgovorima u okviru Budimpeštanskog memoranduma u Parizu'. Hague i američki državni tajnik, John Kerry se 5. marta 2014. u Parizu sastao s vršiteljem dužnosti ministra vanjskih poslova Ukrajine Andriyem Deshchytsiom, ali je ruski ministar vanjskih poslova Sergej Lavrov odbio prisustvovati, iako je tog dana bio u Parizu. (US–UK–Ukraine press statement on the Budapest Memorandum Meeting, 2015)

Izjava za medije SAD-UK-Ukrajina pokazala je da strane 'duboko žale' zbog odluke Rusije da ne sudjeluje: Rusija je odlučila djelovati jednostrano i vojno. Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Države nastaviti će podupirati suverenitet i teritorijalni integritet Ukrajine i pohvaljujemo novu ukrajinsku vladu što nije poduzela radnje koje bi mogle eskalirati situaciju. Rusko kontinuirano kršenje suvereniteta i teritorijalnog integriteta Ukrajine može samo degradirati međunarodni položaj Rusije i dovesti do većih političkih i privrednih posljedica. (US–UK–Ukraine press statement on the Budapest Memorandum Meeting, 2015)

Ruska vlada optužila je ukrajinsku vladu za kršenje načela OEES-a njegovanjem 'iznimno agresivnog nacionalizma'. Prema mišljenju Moskve, ukrajinska vlada je do te mjere maltretirala etničke Ruse u zemlji da je 'izgurala' 'cijelu jednu regiju' (Krim), koja je tražila 'samoodređenje ... ulaskom u Rusku Federaciju'. Aktualna 'vlada' u Kijevu, koja je na vlast došla protuustavnim udarom, svojom je politikom, prvenstveno prema nacionalnim manjinama, zapravo sama razbila jedinstvo Ukrajine i doslovno izgurala cijelu jednu regiju. Gubitak teritorijalne cjelovitosti Ukrajine bio je rezultat komplikiranih unutarnjih procesa, s kojima niti Rusija niti njezine obveze prema Budimpeštanskom memorandumu nemaju nikakve veze . (Statement by the Russian Ministry of Foreign Affairs, 2014)

Potpuno je jasno da Ukrajina nije ispunila te [OEES] obveze i imala je dugi niz godina sudjelovalo u rastu izrazito agresivnog nacionalizma, koji je konačno doveo do samoodređenja

stanovništva Krima ulaskom u Rusku Federaciju. (Statement by the Russian Ministry of Foreign Affairs, 2014)

Umjesto da prizna svoju intervenciju u Ukrajini, Moskva je potvrdila da je poštovala suverenitet zemlje i povukla kontrast između vlastitog ponašanja u tom pogledu i ponašanja zapadnih zemalja: 'Ruska Federacija strogo je poštovala i još uvijek poštije svoje obveze prema Budimpeštanski memorandum o poštivanju suvereniteta Ukrajine, uključujući i tijekom višemjesečnog političkog sukoba u Kijevu, što se ne može reći za politiku zapadnih zemalja, koje su taj suverenitet otvoreno zanemarivale tijekom događaja na "maidanu".' Drugim riječima, iz perspektive Moskve, zapadne zemlje su te koje su prekršile obveze iz Budimpeštanskog memoranduma. Prema mišljenju Moskve, Sjedinjene Države i Europska unija nisu poštovale 'suverenitet i političku neovisnost' Ukrajine jer su 'izveli državni udar' kojim je savlasti skinut predsjednik Viktor Janukovič' u februaru 2014. ('Russia, West trade accusations over 1994 Ukraine deal', Reuters, 2014,)

Američki dužnosnici iznijeli su drugačije tumačenje događaja u Ukrajini u februaru 2014. U martu 2015. Anthony Blinken, zamjenik američkog državnog tajnika, rekao je: 'Janukovič je pobjegao. Nakon što je izgubio svoj legitimitet i doista izgubio potporu vlastite stranke, zapadno orijentirani reformatori popunili su prazninu - u skladu s ustavom i uz ogromnu potporu Janukovićeve stranke - kako bi pokušali ispuniti obećanje Majdana.' februara 2015. britanski odbor Doma lordova primjetio je sljedeće: 'Kao jedan od četiri potpisnika Budimpeštanskog memoranduma (1994.), koji se obvezao na poštivanje. ('Russia, West trade accusations over 1994 Ukraine deal', Reuters, 2014,)

Ujedinjeno Kraljevstvo je imalo posebnu odgovornost za teritorijalni integritet Ukrajine kada je kriza izbila. Vlada nije bila aktivna ili vidljiva po ovom pitanju koliko je mogla biti." Neki promatrači su neuspjeh zapadnih vlada da oštire osude rusko nepoštivanje Budimpeštanskog memoranduma pripisali "mentalitetu peći"—tj. tendencija da se sporazum smatra dijelom rusko-ukrajinskog dosjea, a ne važnim slučajem o sigurnosnim jamstvima koja utječu na globalne izglede za neširenje oružja. Dok su ga neki možda tako gledali, upućeni stručnjaci odmah su shvatili njegovu važnost za nuklearno neširenje -proliferacija. Uvjerljiviji čimbenik koji objašnjava suzdržanost Londona i Washingtona mogao je biti interes za minimiziranjem domaćih i međunarodnih pritisaka da se poduzmu mjere kao odgovor na rusko kršenje Budimpeštanskog memoranduma. (North Atlantic Council statement on the situation in Ukraine, 2014)

Ponašanje Moskve u ukrajinskoj krizi smanjilo je vjerodostojnost i korisnost sigurnosnih jamstava kao sredstva za ublažavanje tjeskobe, posebice onih koje uključuju Rusiju, veliku silu sposobnu držati Sjedinjene Države u opasnosti od nuklearnog napada. Rusko nepoštivanje Budimpeštanskog memoranduma također je pridonijelo općem trendu destabilizacije. U određenom smislu, kao što je gore navedeno, Budimpeštanski memorandum nije uključivao nove obveze Rusije, Ujedinjenog Kraljevstva i Sjedinjenih Država. Međutim, ruska kršenja Budimpeštanskog memoranduma značajna su upravo zato što je ovaj dokument objedinio i ponovno potvrdio toliko temeljnih obveza u međunarodnom pravu. Dok se Helsinški završni akt KESS-a smatra politički, a ne pravno obvezujućim, Povelja UN-a se od 1945. godine smatra temeljem međunarodnog prava. (North Atlantic Council statement on the situation in Ukraine, 2014)

U martu 2014. čelnici G7 pozvali su se na ruske 'obveze u Budimpeštanskom memorandumu iz 1994.', kao i na njegove obveze iz Povelje UN-a i KESS-a, i izjavili da, 'osim utjecaja na jedinstvo, suverenitet i teritorijalni integritet Ukrajine, aneksija Krima mogla bi imati ozbiljne implikacije na pravni poredak koji štiti jedinstvo i suverenitet svih država'. U septembru 2014. saveznici NATO-a osudili su 'ruski obrazac nepoštivanja međunarodnog prava' i 'njenu upotrebu vojnih i drugih instrumenata za prisiljavanje susjeda ' kao ponašanje koje 'prijeti međunarodnom poretku utemeljenom na pravilima i dovodi u pitanje euroatlantsku sigurnost'. (North Atlantic Council statement on the situation in Ukraine, 2014)

Stručni promatrači diljem Europe skrenuli su pozornost na opasne implikacije ruskog ponašanja za međunarodni poredak i sigurnost. Karsten Voigt, ugledni njemački diplomat i bivši zastupnik u Bundestagu, naveo je rusko kršenje Budimpeštanskog memoranduma među raznim russkim postupcima koji su ga naveli na zaključak da, 'u doglednoj budućnosti, vizija paneuropskog mirovnog poretku, nažalost, nije realna opcija'. Prema njegovoj ocjeni, 'Rusija se sve više otuđuje od demokratskih zemalja Europe svojim sve autoritarnijim razvojem'. Timothy Garton Ash, britanski znanstvenik, naglasio je previranja koja bi mogla izazvati Putinova doktrina irentizma koja se temelji na ruskoj etničkoj pripadnosti, nepoštivajući međunarodno pravo. Rusija, inzistira g. Putin, ima odgovornost zaštiti sve Ruse u inozemstvu, a on mora odlučiti tko je Rus... Nemoguće je precijeniti stepen do kojeg je to prijetnja ne samo russkim istočnoeuropskim i euroazijskim susjedima već na cijeli međunarodni poredak nakon 1945. (Garton , 'Putin's deadly doctrine: "protecting" Russians in Ukraine has fatal consequences', 2014)

Argument da Rusija ima pravo na temelju historije i etničke pripadnosti zanemariti priznate međunarodne granice kako bi ispravila teritorijalne anomalije proizašle iz postupaka Hruščova i

drugih sovjetskih vođa predstavlja presedan s potencijalom da izazove velike potrese. Korištenje sile za promjenu utvrđenih granica na temelju povijesnih i etničkih pritužbi predstavlja temeljni izazov u međunarodnom poretku. Nicolas Roche, francuski stručnjak za nuklearna pitanja, napisao je: Svojim agresivnim ponašanjem protiv suverene zemlje Rusija je potvrdila svoju revizionističku volju prema nuklearnom, europskom i međunarodnom poretku. Stavilo je u opasnost jedno od elementarnih načela nuklearnog razoružanja: ono je realno samo ako je zagarantovana sigurnost. (Garton ,‘Putin’s deadly doctrine: “protecting” Russians in Ukraine has fatal consequences’ , 2014)

Kako se u takvom kontekstu mogu zamisliti nove faze američko-ruskog nuklearnog razoružanja? Kako se može tvrditi da bi svijet bez nuklearnog oružja nužno bio sigurniji svijet ako nije zajamčeno elementarno poštivanje vladavine prava? Kao što je primijetio William Burke-White, rusko sebično reinterpretiranje osnovnih načela međunarodnog prava u ukrajinskoj krizi 'moglo bi destabilizirati slabu ravnotežu između zaštite prava pojedinca i očuvanja teritorijalnog integriteta država koji podupiru post-Drugi svjetski ratni poredak'. Rusija je osporila davno utvrđena međunarodna pravna načela 'u nastojanju da uspostavi alternativni okvir za uporabu sile u svojoj sferi utjecaja'. (Xinhua, ‘UN General Assembly adopts resolution affirming Ukraine’s territorial integrity’ , 2014)

Prema ruskom gledištu, kako ga zastupa Putin, neke su države suverenije od drugih, a velike sile definiraju vlastiti pristup međunarodnom pravu. Značajna je geopolitička činjenica da Rusija nije bila potpuno izolirana u glasovanju Opće skupštine UN-a o rezoluciji o teritorijalnom integritetu Ukrajine u martu 2014. Rezolucija, u kojoj se naglašava da je referendum na Krimu i Sevastopolju nije imao 'nikakvu valjanost' i nije mogao poslužiti kao osnova za bilo kakvu promjenu njihova statusa, posebno pozivajući se na Budimpeštanski memorandum i Helsinski završni akt, između ostalih međunarodnih instrumenata, uključujući Rusko-ukrajinski ugovor o prijateljstvu, suradnji i 1997. Partnerstvo.¹⁴⁹ Deset država pridružilo se Rusiji u odbijanju rezolucije Generalne skupštine: Armenija, Bjelorusija, Bolivija, Kuba, Sjeverna Koreja, Nikaragva, Sudan, Sirija, Venezuela i Imbabwe. Značajno je da, iako je rezolucija usvojena s potvrđnim glasovima 100 država, 58 država odlučilo je biti suzdržano, a 24 nisu glasale zbog odsutnosti, možda u nekim slučajevima i namjerno. Argentina, Brazil, Kina, Indija i Kazahstan bili su među suzdržanim državama. (Xinhua, ‘UN General Assembly adopts resolution affirming Ukraine’s territorial integrity’ , 2014)

U oktobru 2014. Putin je rekao da 'ako postoji područje u kojem bi Rusija mogla biti lider— to je u potvrđivanju normi međunarodnog prava', te je opetovano izjavio da je Krim iskoristio pravo na samoodređenje iz Povelje UN-a tražeći članstvo u Ruska Federacija. Ovo obrazloženje

moglo bi predstavljati osnovu za neodređeni broj teritorijalnih proširenja od strane Rusije. (Yost, The Budapest Memorandum and Russia's intervention in Ukraine, 2019)

Kao što je primijetio Roy Allison, činjenica da 'zapadne države nemaju besprijekornu evidenciju' u svojim vojnim intervencijama nakon Hladnog rata 'ni na koji način ne služi kao opravdanje za ruske akcije na Krimu i istočnoj Ukrajini, posebno težak korak aneksije'. Štoviše, asertivan stav Rusije može potaknuti natjecanje među 'centrima' vodstva u definiranju i pridobivanju pristaša za različita i autonomna tumačenja međunarodnih pravnih standarda i presedana. Rusko nepoštivanje obveza iz Budimpeštanskog memoranduma može se smatrati dosljednim širem obrascu ruskog nepoštivanja međunarodnih sporazuma. To uključuje suspenziju ruske usklađenosti s Ugovorom o konvencionalnim oružanim snagama u Europi (CFE) i njeno nepoštivanje Ugovora o nuklearnim snagama srednjeg dometa (INF). U svom važnom govoru od 18. marta 2014. Putin je potvrdio pravo na intervenciju u inozemstvu na braniti one koji govore ruski i ruske građane, zanijekao kršenje međunarodnog prava u pogledu teritorijalnog integriteta Ukrajine, te usporedio ponašanje Rusije prema Ukrajini s ponašanjem zapadnih zemalja prema Srbiji u slučaju Kosova. (Yost, The Budapest Memorandum and Russia's intervention in Ukraine, 2019)

U govoru na Valdaju Putin je dodao da pridruživanje Krima Ruskoj Federaciji 'ni na koji način ne znači da ne poštujemo suverenitet Ukrajine'. Poštujemo suverenitet Ukrajine i nastavit ćemo to činiti i u budućnosti.' (Putin,2014)

Ukoliko Rusija ne preokrene svoj opasni i nepredvidivi smjer, ukrajinska kriza, uključujući kršenja obaveza iz Budimpeštanskog memoranduma od strane Moskve, mogla bi se u retrospektivi istaknuti kao prekretnica u slomu međunarodnog poretku kakav je poznat još od formulisanja Povelje UN-a i Helsinški završni akt. Putinovi agresivni napor da unaprijedi ruske interese na postsovjetskom prostoru, u Ukrajini i drugdje, obećavaju da će imati štetne globalne reperkusije. (Yost, The Budapest Memorandum and Russia's intervention in Ukraine, 2019)

5.2. Teritorijalni integritet Ukrajine i Budimpeštanski memorandum

Ruska aneksija Krima i tajna invazija na istočnu Ukrajinu stavljuju neugodan fokus na vrijednost sigurnosnih jamstava koja su Ukrajini obećale nuklearne sile u zamjenu za njezinu denuklearizaciju. Godine 1994. tri države depozitari Ugovora o neširenju nuklearnog oružja (NPT)—Rusija, Sjedinjene Države i Ujedinjeno Kraljevstvo—proširile su pozitivna i negativna sigurnosna jamstva Ukrajini. Države depozitari su naglasile svoju predanost suverenitetu i

teritorijalnom integritetu Ukrajine potpisivanjem takozvanog „Budimpeštanskog memoranduma“.
(Memorandum on Security Assurances in Connection with Ukraine's Accession to the Treaty on the Nonproliferation of Nuclear Weapons, 1994)

Koristeći nove arhivske zapise, ovo ispitivanje ukrajinske potrage za sigurnosnim jamstvima u ranim 1990-ima otkriva da je, ironično, prijetnja graničnog revizionizma od strane Rusije bila najveća zabrinutost ukrajinskog vodstva prilikom predaje nuklearnog arsenala. Neuspjeh Budimpeštanskog memoranduma da odvrati jednog od ukrajinskih jamaca sigurnosti od vojne agresije ima važne implikacije i na dugoročnu sigurnost Ukrajine i na vrijednost sigurnosnih jamstava za buduće međunarodne napore neširenja i razoružanja. Rusko kršenje Memoranduma poziva na oštro preispitivanje drugih sigurnosnih obveza i otvara ogromnu retoričku priliku za proliferatore da lobiraju za nuklearno odvraćanje. (Verkhovna Rada of Ukrainian SSR. "Declaration of State Sovereignty of Ukraine." , 1990.)

Godine 1991. Ukrajina je naslijedila treći najveći svjetski nuklearni arsenal kao rezultat raspada Sovjetskog Saveza. Do sredine 1996. svo nuklearno streljivo prebačeno je iz Ukrajine u Rusiju na rastavljanje, a do 2001. svi lansirni silosi su povučeni iz upotrebe. Ipak, put Ukrajine prema denuklearizaciji bio je daleko od glatkog. Dok je još bila sovjetska republika, Ukrajina je proglašila svoju namjeru da postane nenuklearna država u svojoj Deklaraciji o državnom suverenitetu. (Verkhovna Rada of Ukrainian SSR. "Declaration of State Sovereignty of Ukraine." , 1990.)

Međutim, ubrzo nakon svoje neovisnosti u augustu 1991., Ukrajina je usvojila oprezniji pristup svom nuklearnom naslijeđu, zabrinuta da bi ruski monopol nad nuklearnim oružjem u postsovjetskom prostoru bio pogodan za njezino ponovno oživljavanje kao dominantne sile u regiji. Ukrajina je nastojala redefinirati svoje ravnopravne odnose s Moskvom tražeći pravno naslijeđe Sovjetskog Saveza ravnopravno s Rusijom. To je uključivalo zahtjev za vlasništvo nad svim bivšim sovjetskim materijalnim i tehničkim resursima na teritoriju Ukrajine, uključujući oružje. (Verkhovna Rada of Ukraine. "Resolution On Additional Measures for Ensuring Ukraine's Attainment of Non-Nuclear Status." , 1992)

Dok je Ukrajina ostala pri svojoj obvezi da u budućnosti postane nenuklearna, preferirala je postupnu denuklearizaciju kroz ugovore s drugim nuklearnim silama. Iako su neki u Washingtonu bili skloni razmišljati o nuklearnoj Ukrajinji, američki državni tajnik James Baker zauzeo je čvrsto stajalište da samo Rusija treba naslijediti Sovjetski Savez kao nuklearna država, kako ne bi raspadnuti Sovjetski Savez postao "Jugoslavija s nuklearnim oružjem". " Međutim,

SAD su bile otvorene za mogućnost da sovjetsko nuklearno oružje ostane pod "sigurnom, odgovornom i pouzdanom kontrolom s jednim jedinstvenim autoritetom" na temelju kolektivnog donošenja odluka, ali isključujući mogućnost neovisne kontrole. (Baker, America and the Post-Coup Soviet Union, 1991: 54)

Zajedničko strateško zapovjedništvo (JSC) osnovano je kao takvo jedinstveno tijelo u prosincu 1991. pod pokroviteljstvom novostvorene Zajednice neovisnih država (CIS). Ipak, JSC se ubrzo pokazao neprovedivim: niz incidenata oko kontrole i podređenosti strateških snaga naveo je ukrajinskog predsjednika Leonida Kravchuka da uspostavi "administrativnu kontrolu" nad ukrajinskim strateškim naoružanjem 1992. Ukrajinski parlament, Rada, podržao je taj potez rezolucijom koja je, potvrđujući predanost Ukrajine denuklearizaciji, prvi je pokrenuo pitanje sigurnosnih jamstava kao uvjeta za razoružanje. (Verkhovna Rada of Ukraine. "Resolution On Additional Measures for Ensuring Ukraine's Attainment of Non-Nuclear Status." , 1992)

U maju 1992. SAD, Rusija, Ukrajina, kao i Kazahstan i Bjelorusija, koje su također naslijedile sovjetsko nuklearno oružje, potpisale su protokol kojim su posljednje tri zemlje postale sudionice START-a I. Međutim, kako se pristupanje START-u I ne bi protumačilo kao Predanost smanjenju, a ne uklanjanju nuklearnih arsenala, članak 5 onoga što je postalo poznato kao Lisabonski protokol obvezao je neruske republike da pristupe NPT-u kao države koje nemaju nuklearno oružje (NNWS) "u najkraćem mogućem vremenu". U zasebnom pismu predsjedniku Bushu, predsjednik Kravchuk potvrdio je odlučnost Ukrajine da demontira svo strateško nuklearno oružje "uzimajući u obzir njezinu nacionalnu sigurnost". (Letter of US President George H.W. Bush to Ukrainian President L. Kravchuk," 1992)

Prvi dokument u kojem se SAD pozabavio ukrajinskom sigurnosnom zabrinutošću bilo je Bushevo pismo Kravčuku od 23. juna 1992. Pozdravljujući Lisabonski protokol kao "istorijsko postignuće" koje će pomoći Ukrajini da smanji "teret" sovjetskog nuklearnog nasljeđa, Bush je iznio četiri načine na koje bi se ukrajinski sigurnosni problemi mogli riješiti. Prvo, Bush je službeno potvrdio predanost Sjedinjenih Država svim nenuklearnim državama članicama NPT-a: tražit će trenutnu akciju u Vijeću sigurnosti UN-a za pružanje pomoći ako Ukrajina postane "predmet agresije ili prijetnji agresijom u kojima se koristi nuklearno oružje." (Letter of US President George H.W. Bush to Ukrainian President L. Kravchuk," 1992)

Drugo, Bush je pozvao Ukrajinu da vjeruje u novi sustav kolektivne sigurnosti Europe sudjelovanjem u Konferenciji o sigurnosti i suradnji u Europi (CSCE), Sjevernoatlantskom vijeću za suradnju (NACC) i UN-u, čije načelo nepovredivosti granica pomaže "osigurati sigurnost svih

država.” Treće, Bush je naglasio važnost demokratske političke tranzicije, ekonomski reforme i ulaganja kao jamstva sigurnosti Ukrajine. Na kraju je ponudio američku pomoć u razvoju ukrajinskih konvencionalnih oružanih snaga "čija veličina, oprema i doktrina doprinose sigurnosti Ukrajine i stabilnosti u regiji". (Letter of US President George H.W. Bush to Ukrainian President L. Kravchuk,” 1992)

Ukrajina je inzistirala da se te sigurnosne obveze ugrade u dokument na visokoj razini — po mogućnosti u koji bi bila uključena Rusija. Nakon konzultacija s Washingtonom u prosincu 1992., američki veleposlanik u Kijevu Roman Popadiuk predstavio je ukrajinskom Ministarstvu vanjskih poslova (MVP) nacrt takvog Američko-ruska izjava. Nacrt je uključivao:

1. Pozitivna i negativna sigurnosna garancija NWS prema NNWS strankama NPT-a
2. Obveza poštovanja suvereniteta, neovisnosti i nepovredivosti granica Ukrajine i suzdržavanje od ekonomski prisile, u skladu sa Završnim aktom KESS-a, i
3. Obveza da neće koristiti silu ili prijetnju silom protiv teritorijalne cjelovitosti i političke neovisnosti Ukrajine, u skladu s Poveljom UN-a. (Draft Joint US-Russia Statement on security assurances for Ukraine, 1992)

Ukrajinski pregovarači signalizirali su da ponovno potvrđivanje postojećih multilateralnih obveza nije dovoljno garancija sigurnosti Ukrajine. Ipak, veleposlanik Popadiuk obavijestio je Ministarstvo vanjskih poslova da je malo vjerojatno da će SAD preuzeti bilo kakve jače obveze. Doista, pokazao se tačnim i formulacija ovog ranog nacrta ostala je suštinski nepromijenjena u Budimpeštanskom memorandumu potpisanim dvije godine kasnije. Štoviše, SAD je odbio dati sigurnosne garaancije ili sudjelovati u privrednoj ili političkoj suradnji s Ukrajinom sve dok ne ratificira START I/Lisabon i pridruži se NPT-u. U međuvremenu, ukrajinsko-ruski odnosi brzo su se pogoršavali zbog podjele Crnomorske flote i ruske potpore krimskom separatizmu. Sukob u Pridnjestrovju i potezi poput rezolucije ruskog parlamenta od 21. maja 1992., koja je retroaktivno proglašila sovjetsku odluku iz 1954. da ustupi Krim Ukrajini nezakonitom, ojačali su percepciju Ukrajine da Rusija neće prihvati postsovjetski teritorijalni status quo. Kao odgovor na ukrajinske zahteve za sigurnosnim jamstvima, Rusija je pristala priznati ukrajinske granice samo "unutar granica ZND-a", formulacija koja nije zadovoljila ukrajinsku vladu. ("Report of a Meeting of Ukrainian Deputy Foreign Minister B. Tarasiuk with Russian Ambassador-at-Large M. Streltsov", 1993)

Dakle, iako je paket START I/Lisabonski podnesen Radu u novembru 1992., njegovo je razmatranje više puta odgađano. U aprilu 1993., ukrajinski zastupnici objavili su otvoreno pismo u kojem navode da bez *de jure* međunarodnog priznanja ukrajinskog vlasništva nad nuklearnim oružjem, naknade i sigurnosnih garancija, START/Lisabonski paket ne bi mogao biti razmatran u parlamentu. Više rukovodstvo Rade također je zahtjevalo da se sigurnosna jamstva daju u pravno obvezujućem ugovoru. ("Letter of Foreign Minister of Ukraine A. Zlenko to President L. Kravchuk," , 1993)

Do sredine 1993. MVP je pripremilo nacrt takvog ugovora između Ukrajine i P5. Važno je da je nacrt uključivao robustan mehanizam za konzultacije—osmišljen za usmjeravanje pomoći ka Ukrajini i nametanje sankcija agresoru — koje bi bile primijenjene ako bi teritorijalni integritet Ukrajine bio ugrožen. Ministarstvo vanjskih poslova vjerojatno je raspravljalo o nacrtu ugovora s američkim veleposlanikom Strobeom Talbottom i ministrom obrane Lesom Aspinom, koji su posjetili Kijev u lipnju 1993. kako bi predstavili pristup nove Clintonove administracije Ukrajini. Preorijentirana vanjska politika Bijele kuće pokazala je veće razumijevanje za zabrinutost Ukrajine i ponudila moderiranje nuklearnih pregovora između Rusije i Ukrajine. (Report of Meeting of Ukrainian Ambassador to US O. Bilorus with Dr. Zbignew Brzezinski,1993)

Međutim, SAD i europske nuklearne sile bile su oprezne s preuzimanjem obvezujućih sigurnosnih obveza koje je Ukrajina zahtjevala i nudila samo politička "uvjeravanja". Na sastanku s ukrajinskim veleposlanikom Bilorusom u Washingtonu, dr. Zbignew Brzezinski — savjetnik za nacionalnu sigurnost kod predsjednika Cartera dobro povezan s Clintonovom administracijom — nagovijestio je da će se, unatoč novoj retorici, zajednički američko-ruski pritisak na Ukrajinu vjerojatno nastaviti. (Report of Meeting of Ukrainian Ambassador to US O. Bilorus with Dr. Zbignew Brzezinski,1993)

Ukrajinsko se vodstvo tako našlo u škripcu: rasla je percepcija ruske prijetnje, ali Zapad nije činio ustupke u sigurnosnim jamstvima. Istovremeno, Ukrajina se suočila s međunarodnom izolacijom zbog odgađanja denuklearizacije. Kada je Rada konačno glasovala o START I/Lisabonskom paketu 18. novembra 1993., učinila je to s velikim rezervama, tražeći pravo da zadrži dio nuklearnog arsenala koji nije podložan ugovoru i odbacujući članak 5. Lisabonskog protokola koji obavezuje pridružiti se NPT-u kao NNWS. Razmjena ratifikacijskih instrumenata bila je uvjetovana pružanjem sigurnosnih jamstava i novčane naknade. (Verkhovna Rada of Ukraine. "Resolution On Additional Measures for Ensuring Ukraine's Attainment of Non-Nuclear Status." , 1992)

Unatoč početnom bijesu zbog ove odluke, SAD je odlučio nastaviti pregovore i pružio političku potporu Kravčuku, koji se u telefonskom razgovoru s predsjednikom Clintonom distancirao od odluke parlamenta. Intenzivni diplomatski napori koji su uslijedili rezultirali su Trilateralnom izjavom koju su u Moskvi potpisali predsjednici Clinton, Kravčuk i Jeljin 14. januara 1994. Za Ukrajinu je važnost Trilateralne izjave bila trostruka.

Prvo, Ukrajina je uspjela dobiti kompenzaciju za vrijednost visoko obogaćenog urana sadržanog u strateškom i taktičkom nuklearnom oružju koje je Ukrajina prethodno predala Rusiji.

Drugo, SAD i Rusija obećale su sigurnosne garancije, koja su bila manje značajna od garancija koja je Ukrajina htjela, ali više nego što je Rusija ranije bila spremna pružiti. Treće, Ukrajina je uvidjela politički značaj u sudjelovanju kao ravnopravnog sugovornika *vis-à-vis* SAD-a i Rusije.

Nakon toga, predsjednik Kravchuk obratio se Radi pismom u kojem je naveo da je Trilateralna izjava odgovorila na njihove zabrinutosti i uspjela uvjeriti zastupnike da ukinu svoje rezervacije. (Kravchuk, 1994)

Dana 16. novembra 1994., Rada je ratificirala NPT, iako još jednom s rezervama.³⁵ Znakovito je da se u njima nisu spominjala sigurnosna pitanja povezana s nuklearnim oružjem. Umjesto toga, članak 4. zakona o pristupanju NPT-u naglašava da će Ukrajina tretirati upotrebu ili prijetnju silom protiv svoje teritorijalne cjelovitosti i nepovredivosti svojih granica, kao i ekonomsku prisilu od strane nuklearne države, kao „izvanredne okolnosti koje ugrožavaju njenu vrhovni interes”, formulacija preuzeta doslovce iz članka X NPT-a u vezi s povlačenjem iz Ugovora. 5. prosinca na summitu KESS-a u Budimpešti god. (Letter of US President George H.W. Bush to Ukrainian President L. Kravchuk,” 1992)

Predsjednici SAD-a, UK-a, Rusije i Ukrajine potpisali su diplomatski memorandum koji je, kao što je obećano, potvrdio sada već poznata sigurnosna jamstva. Osim toga, uključivao je skraćenu verziju mehanizma savjetovanja koje je Ukrajina jednom predložila. U članku 6. Memoranduma samo je navedeno da će se stranke „savjetovati u slučaju da dođe do situacije koja postavlja pitanje u vezi s ovim obvezama.” Mehanizam je prvi put pokrenut dva desetljeća kasnije, nakon ruske aneksije Krima. Ipak, ruski ministar vanjskih poslova Sergej Lavrov odbio je sudjelovati na pariškom sastanku, na kojem su bili i drugi potpisnici Memoranduma. Kasnije je Rusija, očekivano, uložila veto na rezoluciju Vijeća sigurnosti UN-a kojom se osuđuje referendum o odcjepljenju Krima od Ukrajine od 16. ožujka, koji je proveden uz pomoć ruske vojske.

prisutnost. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:36).

Percepcija ruske prijetnje teritorijalnoj cjelovitosti Ukrajine koja je poduprla njezine zahtjeve za sigurnosnim jamstvima početkom 1990-ih pokazala se opravdanom. Lišena saveznika i oslabljena višegodišnjim lošim upravljanjem koje je dovelo do unutarnje političke krize, Ukrajina je postala laka meta g. Putinu. Budimpeštanski memorandum nije uspio odvratiti rusku agresiju jer nije nametnuo trenutnu cijenu za njegovo kršenje. Političku garanciju koja je pružala počivala su na dobroj volji i samoograničenju jamaca, dogovoru koji može funkcionirati između saveznika, ali ne i potencijalnih protivnika. Krmska kriza razotkrila je koliko brzo samoobuzdavanje nestaje kada jamac postane revizionist. (Pifer, The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings,2011:36).

5. ZAKLJUČAK

Budimpeštanski memorandum iz 1994. važan je sporazum koji je oblikovao politiku nuklearnog razoružanja i ostavio duboke implikacije na međunarodne odnose. Analiza ovog memoranduma i njegovih implikacija omogućava nam da bolje razumijemo tadašnji geopolitički kontekst, međunarodne reakcije na kršenje sporazuma, sigurnosne implikacije, pravne posljedice i izazove za budućnost.

Budimpeštanski memorandum rezultat je složenih političkih faktora i strateških interesa koji su se reflektovali u međunarodnoj arenii. Nakon raspada Sovjetskog Saveza i uspostavljanja nezavisne Ukrajine, bilo je važno osigurati sudbinu nuklearnog oružja naslijedenog od Sovjetskog Saveza. Memorandum je Ukrajini pružao garancije sigurnosti i teritorijalnog integriteta u zamjenu za odustajanje od svog nuklearnog arsenala. Međutim, kršenja Budimpeštanskog memoranduma, poput aneksije Krima i sukoba u istočnoj Ukrajini, imaju ozbiljne implikacije na međunarodne odnose i sigurnost. Reakcije međunarodne organizacije, uključujući sankcije Rusiji, svjedoče o ozbiljnosti kršenja sporazuma i potrebi zaštite međunarodnog prava.

Sigurnosne implikacije kršenja Budimpeštanskog memoranduma ogledaju se u destabilizaciji regionala, potencijalnom širenju sukoba i prijetnji nuklearnim oružjem. To zahtijeva odlučnu akciju zapadnih sila na čelu sa Sjedinjenim Američkim Državama kako bi se očuvala sigurnost i spriječilo dalje širenje nuklearnog oružja. Kršenje sporazuma ima i pravne posljedice, a „Zapad“ se mora suočiti s izazovima u pogledu primjene međunarodnog prava, sankcionisanja prekršitelja i jačanja mehanizama za rješavanje sporova.

Kada se sagledaju perspektive i izazovi za budućnost, jasno je da će obnova povjerenja, jačanje međunarodnih institucija, promocija dijaloga i mirno rješavanje sporova biti ključni elementi u postizanju stabilnosti i sigurnosti. Važno je ustrajati u poštivanju međunarodnih normi o nuklearnom razoružanju i raditi na jačanju međunarodnog konsenzusa kako bi se izbjegli budući sukobi i kršenja međunarodnog prava.

U cjelini, analiza Budimpeštanskog memoranduma iz 1994. godine i njegovih implikacija ukazuje na složenost međunarodnih odnosa i potrebu za odlučnim djelovanjem u zaštiti međunarodnog prava, sigurnosti i stabilnosti. Samo kroz saradnju i angažman međunarodne

organizacije možemo izgraditi sigurniju budućnost zasnovanu na poštovanju međunarodnih obaveza i promicanju mira.

Kršenje Budimpeštanskog memoranduma također nam govori o ograničenjima garancija velikih sila koje mogu biti prekršene zbog geopolitičkih interesa ili promjena u ravnoteži moći. To nas upozorava na potrebu da se ne oslanjamо samo na formalne sporazume, već i na jačanje međunarodne solidarnosti i zajedničkih vrijednosti. Ukrajina je 1994. godine imala malo alternativa osim da se odrekne nuklearnog oružja, jer je bila pod pritiskom međunarodne organizacije i suočena s ekonomskim i sigurnosnim izazovima. Međutim, to ne znači da je Ukrajina trebala biti ostavljena na milost i nemilost agresora, već da je trebala dobiti punu podršku i zaštitu međunarodne organizacije u skladu s duhom Budimpeštanskog memoranduma.

Kršenje Budimpeštanskog memoranduma također ima implikacije na nuklearnu politiku i režim nuklearnog neširenja. Ovaj memorandum je bio važan instrument koji je omogućio Ukrajini da se odrekne nuklearnog oružja i pristupi Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja (NPT) kao nenuklearna država. Time je Ukrajina doprinijela globalnom cilju nuklearnog razoružanja i smanjenja rizika od nuklearnog rata. Međutim, kršenje memoranduma od strane Rusije je dovelo u pitanje vrijednost i vjerodostojnost sigurnosnih garancija koje su pružene Ukrajini u zamjenu za njeno odricanje od nuklearnog oružja. To je također moglo potkopati povjerenje drugih država u međunarodni režim nuklearnog neširenja i ohrabriti ih da razviju ili zadrže svoje nuklearne sposobnosti kao sredstvo odvraćanja ili zaštite.

Kršenje Budimpeštanskog memoranduma također pokazuje slabost i nedosljednost međunarodne organizacije u suočavanju s kršenjem međunarodnog prava i sigurnosti. Iako su SAD, Ujedinjeno Kraljevstvo i druge zemlje osudile rusku agresiju na Ukrajinu i uvele sankcije Rusiji, one nisu uspjele spriječiti ili zaustaviti rusku invaziju i aneksiju Krima. Također, one nisu ispunile svoju obavezu da traže hitnu akciju Vijeća sigurnosti UN-a kako bi pružile pomoć Ukrajini u skladu s memorandumom. Ovo pokazuje da zapadne zemlje nisu bile dovoljno odlučne i jedinstvene u zaštiti Ukrajine i međunarodnog prava, što je moglo ohrabriti Rusiju da nastavi sa svojim agresivnim ponašanjem.

Kršenje Budimpeštanskog memoranduma također ima implikacije na regionalnu stabilnost i sigurnost u Evropi i Evraziji. Ovaj memorandum je bio dio šireg procesa uspostavljanja novog regionalnog poretku nakon raspada Sovjetskog Saveza i kraja Hladnog rata. Cilj je bio stvoriti mirnu i kooperativnu atmosferu između bivših sovjetskih republika i drugih europskih zemalja, uz poštovanje njihovih suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Međutim, kršenje memoranduma od strane Rusije je poremetilo ovaj regionalni poredak i izazvalo nove napetosti i sukobe između

Rusije i drugih zemalja, posebno onih koje su dio NATO-a ili EU-a. To je također stvorilo nove sigurnosne izazove i prijetnje za druge bivše sovjetske republike koje se nalaze u sferi ruskog utjecaja ili interesa.

LITERATURA

1. "Backing Ukraine's Territorial Integrity, UN Assembly Declares Crimea Referendum Invalid." 2014. UN News Centre. Dostupno na: http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47443&Cr=ukraine&Cr1=#.VPffYcaRit_; Xinhua. 2014.
2. "Draft Joint US-Russia Statement on Security Assurances for Ukraine." 1992. Dostupno na: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119816>.
3. "Letter of Foreign Minister of Ukraine A. Zlenko to President L. Kravchuk." 1993. Dostupno na: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119818>.
4. "Letter of President L. Kravchuk to President G. Bush." Central State Archive of Ukraine. English translation published in Arms Control Today, June 1992.
5. "Letter of President L. Kravchuk to Speaker of the Verkhovna Rada I. Plyushch." Ukrainian National State Archive. 1994. Dostupno na: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121102>.
6. "Letter of US President George H.W. Bush to Ukrainian President L. Kravchuk." 1992. Dostupno na: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/11981>.
7. "Letter of US President George H.W. Bush to Ukrainian President L. Kravchuk." 1992. Dostupno na: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119814>.
8. "Memorandum on Security Assurances in Connection with Ukraine's Accession to the Treaty on the Nonproliferation of Nuclear Weapons." 1994. Dostupno na: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_158.
9. "Memorandum on Security Assurances in Connection with Ukraine's Accession to the Treaty on the Nonproliferation of Nuclear Weapons." 1994. Dostupno na: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_158.
10. "Readout of President Obama's Call with President Putin." 2014. White House, Office of the Press Secretary. Dostupno na: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/03/01/readout-president-obama-s-call-president-putin>.
11. "Report of a Meeting of Ukrainian Deputy Foreign Minister B. Tarasiuk with Russian Ambassador-at-Large M. Streltsov." 1993.
12. "Report of Meeting of Ukrainian Ambassador to US O. Bilorus with Dr. Zbignew Brzezinski." 1993.
13. "Russia, West Trade Accusations Over 1994 Ukraine Deal." 2014. Reuters.
14. "Statement by the Russian Ministry of Foreign Affairs Regarding Accusations of Russia's Violation of its Obligations under the Budapest Memorandum of 5 December 1994." 2014. Dostupno na:

http://www.mid.ru/bdomp/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/b173cc77483edeb944257caf004e64c1!OpenDocument.

15. "UN General Assembly Adopts Resolution Affirming Ukraine's Territorial Integrity." Dostupno na: http://news.xinhuanet.com/english/world/2014-03/28/c_126325576.htm.
16. Allison, Roy. 2014. "Russian 'deniable' intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules." *International Affairs*.
17. Annex to the Strategic Arms Reduction Treaty of July 31, 1991, Signed by the USA, Russia, Ukraine, Belarus and Kazakhstan in Lisbon on May 24, 1992. Reprinted in Batiouk, Victor. *Ukraine's Non-Nuclear Option*. New York: UN Institute for Disarmament Research.
18. Baker, James. 1991. America and the Post-Coup Soviet Union. Princeton University. Pristupljeno 18.5.2023. Dostupno na: <http://www.c-span.org/video/?23366-1/postcoupssoviet-union>.
19. Bjola, Corneliu. 2015. "Ukraine Crisis and International Law: A Normative Plunge." *International Studies Perspectives* 16.
20. Boban, D. 2011. "Povratak Rusije na svjetsku pozornicu." *Političke analize. Tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*.
21. Budžbon, Piotr. 2009. "The Budapest Memorandum and Security Guarantees." In *The Impact of Nuclear Weapons on Security and Stability*.
22. Budžbon, Piotr. 2009. *Nuclear Disarmament: Key Issues and Developments*. London: Routledge.
23. Freedman, Lawrence. 2015. "Ukraine and the Art of Limited War." *Survival* 56.
24. Freire, Maria Raquel. 2017. "The European Union and Russia: Economic Sanctions and Beyond." *Journal of Common Market Studies*.
25. Gardiner, Richard. 2008. "Arms Control after Iraq: Normative and Operational Challenges." *The Journal of Strategic Studies* 31.
26. Garton Ash, Timothy. 2014. "Putin's Deadly Doctrine: 'Protecting' Russians in Ukraine Has Fatal Consequences." *New York Times*, 18 July. Pristupljeno 23.11.2023. Dostupno na: http://www.nytimes.com/2014/07/20/opinion/sunday/protecting-russians-in-ukraine-has-deadly-consequences.html?_r=0.
27. Gheciu, Alexandra. 2016. "The Impact of the Ukraine Crisis on the EU: The End of the European Security Order?" *International Affairs* 92.
28. Gheorghe, I. R. 2018. *The Budapest Memorandum: A Legal and Political Analysis*. Routledge.
29. International Court of Justice. 2019. "Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation)."

Pristupljeno 18.5.2023. Dostupno na: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/166/166-20200408-ORD-01-00-BI.pdf>.

30. Jentleson, B. W., & Paterson, T. G. (urednici). 1997. Encyclopedia of U.S. Foreign Relations. Oxford University Press.
31. Johnson, Rebecca. 1996. "The Budapest Memorandum on Security Assurances, 1994." *The American Journal of International Law* 90.
32. Johnson, Rebecca. 2018. "Geopolitical Implications of the Budapest Memorandum." *International Relations* 32.
33. Johnson, Rebecca. 2018. Russia and Ukraine: The Conflict in Crimea. Oxford: Oxford University Press.
34. Kuchins, Andrew. 2014. "A New Confrontation? The Future of U.S.-Russia Relations after Ukraine." *Foreign Affairs* 93.
35. Kuko, S., Kurečić, P. 2013. "Međuprostor EU-a, NATO-a i Rusije kao Rusosfera." *Politička misao*.
36. Lucas, Edward. 2017. "Energy and Geopolitics: The Eurasian Dilemma."
37. Mearsheimer, John J. "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault." Pristupljeno 18.5.2023. Dostupno na: <https://www.natur.cuni.cz/geografie/socialni-geografie-a-regionalni-rozvoj/studium/doktorske-studium/kolokvium/kolokvium-2013-2014-materialy/ukrajina-a-rusko-mearsheimer-souleimanov.pdf>.
38. Mearsheimer, John J., and Valeriy A. Solovey. 2014. "The Sources of Russia's Ukraine Policy." *Russian Politics & Law* 52.
39. Mingst, Karen A., Heather Elko McKibben, Ivan M. Arreguín-Toft. 2019. Essentials of International Relations.
40. Musladin, M. 2013. "Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina."
41. Myers. 2022. "Opinion - Signed, Sealed and Irrelevant: The Impact of the Budapest Memorandum." Dostupno na: <https://www.e-ir.info/2022/04/19/opinion-signed-sealed-and-irrelevant-the-impact-of-the-budapest-memorandum/>.
42. North Atlantic Council statement on the situation in Ukraine. 2014. Dostupno na: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_107681.htm.
43. North Atlantic Council. 2014. "Wales Summit Declaration."
44. Nye, J. S., & Welch, D. A. 2013. Understanding Global Conflict and Cooperation: An Introduction to Theory and History. Pearson Education Limited.
45. Pifer, Steven. 2011. The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons. Arms Control Series. Brookings.
46. Potter, William. 1995. The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine. Occasional Paper. Washington, DC: Henry L. Stimson Center.

47. Putin speaking at the meeting of the Valdai International Discussion Club, Sochi, 24 Oct. 2014.
48. Runjić, Lj. 2016. Međunarodnopravni subjektivitet međunarodnih organizama u suvremenom međunarodnom pravu. Šibenik: Veleučilište u Šibeniku.
49. Simmons, Beth A. 2013. "Bargaining over Empire: Globalization and Negotiated Retrenchment in Europe." In International Institutions and Socialization in Europe, Cambridge University Press.
50. Sinelnikov, Vadim. 2012. "The Budapest Memorandum of 1994: A History of Multilateral Cooperation."
51. Smith, James A. 2012. "The Budapest Memorandum and the 1994 Nuclear Assurance Commitments." International Affairs 88.
52. Speech by Federal Chancellor Angela Merkel on the occasion of the 51st Munich Security Conference. 2015. Dostupno na: http://www.bundeskanzlerin.de/Content/EN/Reden/2015/2015-02-07-merkel-sicherheitskonferenz_en.html.
53. Tsygankov, A. P. 2013. Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations. Cambridge University Press.
54. U.N. General Assembly Resolution Condemning Russia's Crimea Referendum. 2014. The New York Times. Pristupljeno 18.5.2023. Dostupno na: <https://www.nytimes.com/interactive/2014/03/27/world/europe/27ukraine-vote-document.html>.
55. US–UK–Ukraine Press Statement on the Budapest Memorandum Meeting. 2014. Office of the Spokesperson, US Department of State, Washington DC. Dostupno na: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/03/222949.htm>.
56. Verkhovna Rada of Ukraine. 1991. "On the Nonnuclear Status of Ukraine." Pristupljeno 18.5.2023. Dostupno na: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1697-12>.
57. Verkhovna Rada of Ukraine. 1992. "Resolution On Additional Measures for Ensuring Ukraine's Attainment of Non-Nuclear Status." Pristupljeno 18.5.2023. Dostupno na: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2264-12>.
58. Verkhovna Rada of Ukrainian SSR. 1990. "Declaration of State Sovereignty of Ukraine." Pristupljeno 18.5.2023. Dostupno na: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
59. Yost. 2019. "The Budapest Memorandum and Russia's Intervention in Ukraine." Pristupljeno 23.11.2023. Dostupno na: <https://sci-hub.se/https://doi.org/10.1111/1468-2346.12279>